

Ero varhaiskasvatuksessa olevan lapsen perheessä
- Materiaali varhaiskasvatuksen henkilöstölle vanhempien
kanssa tehtävän työn tueksi

Maria Kärkkäinen

2022 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Ero varhaiskasvatuksessa olevan lapsen perheessä

- Materiaali varhaiskasvatuksen henkilöstölle vanhempien kanssa tehtävän työn tueksi

Maria Kärkkäinen
Sosionomi
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2022

Maria Kärkkäinen

Ero varhaiskasvatuksessa olevan lapsen perheessä

- Materiaali varhaiskasvatuksen henkilöstölle vanhempien kanssa tehtävän työn tueksi

Vuosi

2022

Sivumäärä

49

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä varhaiskasvattajien tietoisuutta eroon liittyvistä asioista ja ilmiöistä sekä näin tukea varhaiskasvattajien työskentelyä eronneiden vanhempien kanssa. Opinnäytetyö oli muodoltaan kehittämistyö, jonka tuotoksena syntyi Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksen hyödynnettäväksi materiaali eronneiden vanhempien kanssa työskentelystä.

Varhaiskasvattajien näkemyksiä ja kokemuksia eronneiden vanhempien kanssa työskentelystä sekä toiveita materiaalin suhteen kartoitettiin laadullisen tutkimusmenetelmän periaattein strukturoidun kyselylomakkeen muodossa. Aineisto on teemoiteltu. Vastauksista nousi keskeisinä haasteina riitaiset erotilanteet ja vanhempien huonot keskinäiset välit. Tällöin erityisesti tiedottaminen sekä vasukeskustelujen järjestäminen vaativat erityistä huomiota. Onnistuneen työskentelyn pohjana taas puolestaan koettiin olevan vanhempien asialliset välit, ja heidän kyky toimia lapsen etu edellä. Myös luottamuksellista suhdetta vanhempiin korostettiin. Toiveita materiaalin suhteen olivat lapsen tukeminen erotilanteessa sekä käsitteiden avaaminen.

Materiaalissa ja opinnäytetyöraportissa on avattu eroon liittyvää käsitteistöä ja vanhempien eroon liittyviä varhaiskasvatuksen näkökulmasta oleellisia asioita. Pääasiallinen tietoperusta rakentui siis eroon liittyvän käsitteistön, varhaiskasvatuksen sekä tunteiden ja vuorovaikutuksen ympärille. Myös varhaiskasvattajan tunteita sekä ihmiselle ominaisia reaktioita stressaaviin tilanteisiin on käsitelty, sillä nämä ovat merkittäviä niin varhaiskasvattajan työskentelyn kannalta kuin ylipäätään elämässä sekä vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Materiaalin koostamisen punaisena lankana toimi varhaiskasvatuksen näkökulma, faktapitoisuus sekä käytännölläisyys.

Materiaalin laajempi hyöty jää nähtäväksi tulevaisuudessa. Aihe on hyvin ajankohtainen ja eronneiden vanhempien ja heidän lastensa kanssa työskentely on varhaiskasvatuksessa arkipäivää. Yhteistyötahon kanssa käydyistä keskusteluista jäi vahvasti kuva, että tällainen materiaali on hyödyllinen, vaikka mitään laaja-alaisempia ongelmia ei ollut aiheen suhteen ilmenytäkään. Keskustelu aiheen ympärille niin varhaiskasvatuksessa kuin yhteiskunnallisestikin on erittäin tervetullutta, ja ymmärryksen lisääminen lasten ja perheiden erilaisista tilanteista, on kasvattajien näkökulmasta ammatillisuutta vahvistavaa.

Asiasanat: Varhaiskasvatus, vanhempien ero, eroon liittyvät käsitteet ja ilmiöt, tunteet

Kärkkäinen, Maria

Divorce in the family of a child in early childhood education - Material for early childhood education staff to support working with parents

Year

2022

Pages

49

The aim of this thesis was to increase the awareness of early childhood educators about the issues and phenomena related to divorce and thus to support the working of early childhood educators with divorced parents. The thesis was in the form of development work, and the result was the material which early childhood education in the city of Hyvinkää can utilize in working with divorced parents.

The views and experiences of early childhood educators about working with divorced parents, and their wishes regarding the material, were investigated in the form of a structured questionnaire based on the principles of a qualitative research method. The research material is themed. Quarrelsome divorce situations and parents' bad relations emerged as key challenges. In this case, information and the conversations of early childhood education and care plan particularly require special attention. The basis for successful work was perceived to be the correct relations between the parents and their ability to act in the best interests of the child. The reliable relationship with the parents was also emphasized. Expectations for the material included supporting the child in a divorce situation and clearing up concepts.

In the material and this thesis report, the concepts related to divorce and issues related to the divorce of parents that are relevant from the point of view of early childhood education. The main knowledge base was thus built around the concepts related to divorce, early childhood education, emotions and interactions. The emotions of the early childhood educator as well as the personal reactions to stressful situations have also been discussed, because these are important both for the work of the early childhood educator and in life in general and in interaction with other people. The guideline of composing the material was the perspective of early childhood education, knowledge based content and pragmatism.

The wider benefits of the material will remain to be seen in the future. The topic is very actual and working with divorced parents and their children is common in early childhood education. Discussions with the co-operation party strongly showed that such material will be useful, although no wider problems had appeared with this subject. Discussion around the topic, both in early childhood education and in society, is very welcomed, and increasing understanding of the different situations of children and families strengthens professionalism from the point of view of educators.

Keywords: Early childhood education, parental divorce, issues and phenomena related to divorce, emotions

Sisällys

1	Johdanto.....	7
1.1	Opinnäytetyön tausta, tarkoitus ja tavoitteet	7
1.2	Yhteistyökumppani.....	8
1.3	Aiemmin tehtyjä materiaaleja aiheesta	9
2	Varhaiskasvatus ja eronneet vanhemmat	10
2.1	Yhteistyö vanhempien kanssa	11
2.2	Varhaiskasvattajan tunteet	12
2.3	Vireystilat ja sietoikkuna	13
3	Lapsi vanhempien erossa	15
4	Eroon liittyvää käsitteistöä	17
4.1	Huoltajuus ja tiedonsaantioikeus	17
4.2	Etävanhempi, lähivanhempi ja vuoroasuminen	18
4.3	Bonusvanhempi ja uusperhe	18
4.4	Tapaamisoikeus.....	19
4.5	Elatus	19
4.6	Lastenvalvoja ja sopimukset.....	20
4.7	Käräjäoikeus	21
4.8	Perheasioiden sovittelu	22
4.9	Vieraannuttaminen.....	22
5	Opinnäytetyöprosessi	22
5.1	Tutkimuksellinen kehittäminen	23
5.2	Perustelu ja organisointi	23
5.3	Kysely	24
5.4	Kyselyn vastaukset	25
5.5	Eettisyys ja luotettavuus	26
5.6	Materiaalin koostaminen	27
5.7	Arviointi	29
5.8	Opinnäytetyöprosessin jälkeen.....	31
6	Pohdinta	31
	Lähteet.....	33
	Liitteet	36

1 Johdanto

Vuonna 2020 lapsiperheitä oli yhteensä 556 052 ja lapsiperheissä yhteensä 1 020 884 alaikäistä lasta. Näistä yhden vanhemman perheitä oli 24 %, joista äiti ja lapsia -perheiden osuus oli 20% ja isä ja lapsia -perheiden osuus 4 %. Uusperheiden osuus oli 9 %. Lapsella voi olla vain yksi virallinen osoite, ja perhetilastossa lapset kirjautuvat perheeseen sen mukaan, missä he ovat virallisesti kirjoilla, vaikka vanhemmilla olisikin yhteishuoltajuus. (Tilastokeskus 2021.) Yhden vanhemman perheiden tilastoissa on mukana siis myös lesket ja alun perinkin yksinhuoltajat. Karkean arvion mukaan siis noin joka neljännen lapsen vanhemmat ovat eronneet. Vanhempien ero koskettaa vuosittain noin 30000 lasta ja nuorta, ja yleisintä eroaminen on 2-4-vuotiaiden lasten perheissä (Kontula 2013, 29-30), joten vanhempien ero koskettaa monesti myös varhaiskasvatusikäistä lasta.

Mäkijärvi (2014, 49) toteaa, että eronneiden vanhempien kanssa työskentelyssä ilmenee ongelmia, mikäli varhaiskasvattajat lähtevät mukaan vanhempien riitoihin ja valitsevat puolia, laiminlyövät ilmoitusvelvollisuutta lastensuojeluasiassa, kieltäytyvät antamasta lapsesta tietoja tai luovuttamasta lasta toiselle vanhemmalle ilman perusteltua syytä, sekä jos henkilökunta ei ole tietoinen ajankohtaisesta lainsäädännöstä koskien lasten huoltoa ja tapaamisoi-keuksia. Opinnäytetyön tarkoituksena oli siis tuottaa Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksen käytettäväksi materiaali tukemaan varhaiskasvattajien työskentelyä eronneiden vanhempien kanssa lisäten varhaiskasvattajien tietoisuutta eroon liittyvistä asioista ja ilmiöistä, ja näin ollen ehkäistä myös tämänkaltaisten ongelmien syntymistä.

Ero käynnistää lapsen elämässä muutosten sarjan ja vanhat turvarakenteet murtuvat, jolloin alkaa uusien toimintamallien rakentaminen. Niin ensiperheessä kuin eron jälkeisessä perheessäkin lapsi on häntä hoitavien aikuisten varassa, ja pääsääntöisesti lapsen näkökulmasta on parasta, että lapsi säilyttää läheisen yhteyden molempiin vanhempiin. (Linnavuori, Murto-rinne-Lahtinen & Heikinheimo 2021, 15-17.) Vanhemman näkökulmasta avio- tai avoero on ikään kuin pieni kuolema. Voimavaroja vievät oma tunteiden myllerrys sekä uuden arjen ja elämän rakentaminen. Vanhemmuuden jatkuminen tuo merkitystä elämään, ja ero on kuitenkin myös aina uuden alku ja potentiaalinen kasvunpaikka. (Linnavuori ym. 2021, 23.)

1.1 Opinnäytetyön tausta, tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyö lähti liikkeelle omasta kiinnostuksesta aiheeseen. Opinnäytetyö oli muodoltaan kehittämistyö. Kehittämistyön tarkoituksena oli rakentaa varhaiskasvattajien työtä tukeva materiaali, joka keskittyy eronneiden vanhempien kanssa työskentelyyn varhaiskasvatuksessa.

Materiaalin tavoitteena on tukea kasvattajia työssään lisäten tietoisuutta ja ymmärrystä vanhempien eron vaikutuksista koko perheen elämään. Mitään varsinaista ongelmaa tai haastetta ei asiasta ollut sinänsä noussut, vaan tavoitteena on aiheeseen liittyvien ongelmien ennaltaehkäisy sekä entistä vuorovaikutuksellisemman kohtaamisen mahdollistaminen ymmärryksen ja tietämyksen syventyessä. Tavoitteena oli myös löytää, kehittää ja jakaa yksiköiden välillä konkreettisia toimintamalleja työskentelyn tueksi. Eroperheitä on koko ajan kasvavissa määrin, ja keskustelun herättäminen aiheen ympärille ylipäätään sekä oman toiminnan tarkastelu on myöskin erittäin tervetullutta.

Kehittämistyötä ohjaava tutkimuskysymys oli ”Millainen materiaali tukisi varhaiskasvattajia heidän työssään eronneiden huoltajien kanssa?” Opinnäytetyöhön sisältyi myös pienoistutkimus kyselyn muodossa varhaiskasvattajille. Kyselyn kautta kartoitettiin kasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä eronneiden vanhempien kanssa työskentelystä sekä toiveita materiaalin suhteen. Pääpaino opinnäytetyössä oli kehittämistyön tuotoksessa eli tässä materiaalissa kasvattajille. Tärkeää oli toki varhaiskasvattajille teetetty kysely, jotta saadaan heidän äänensä kuuluviin, ja sen pohjalta materiaalia lähdettiin rakentamaan.

Opinnäytetyössä sekä materiaalissa on käsitelty eron liittyviä keskeisiä käsitteitä sekä eronneille vanhemmille tarjolla olevia palveluita. Materiaalissa käsitellään näitä aiheita sekä lakien ja muun lähdemateriaalin kautta että varhaiskasvatuksen näkökulmasta; miten nämä asiat ja ilmiöt voisivat näkyä varhaiskasvatuksen arjessa ja miten kasvattajan olisi hyvä näissä tilanteissa toimia. Lisäksi materiaalissa käsitellään kokemusta vanhempien erosta lapsen näkökulmasta, ja sitä, miten varhaiskasvatuksen henkilöstö voi olla lapsen tukena varhaiskasvatuksen arjessa.

Alun perin pohdin, että haluaisin materiaalin käsittelevän eronneiden vanhempien lisäksi myös uusperhettä varhaiskasvatuksen arjessa. Päädyin kuitenkin keskittymään eronneiden vanhempien kanssa tehtävään työhön, sillä uusperheissäkin monesti varhaiskasvatuksen henkilöstön työskentely keskittyy kuitenkin näiden lapsen vanhempien kanssa tehtävään työhön. Vanhempien uusien kumppaneiden sekä muiden uusperheen jäsenten merkitystä ja roolia on kuitenkin käsitelty myös, sillä monesti jossain vaiheessa eron jälkeen heitäkin tulee lapsen elämään.

1.2 Yhteistyökumppani

Opinnäytetyön yhteistyökumppani on Hyvinkään kaupunki. Yhteyshenkilönä toimi varhaiskasvatuksen koordinaattori ja toisena tärkeänä yhteistyötahon edustajana oli hankkeessa työskentelevä varhaiskasvatuksen yhteisöllinen sosionomi. Opinnäytetyön aihetta puntaroitiin myös varhaiskasvatuksen pedagogisen tiimin kanssa, johon kuuluu varhaiskasvatuksen

koordinaattorin lisäksi palveluohjauksen koordinaattori, kolme päiväkodin johtajaa sekä konsultoiva erityisopettaja.

Hyvinkään kaupunki tarjoaa varhaiskasvatusta 25 kunnallisessa päiväkodissa. Tämän lisäksi varhaiskasvatuspalveluihin kuuluu varhaiskasvatus perhepäivähoidossa, esiopetus, kerhot ja avoimien päiväkotien toiminta. Hyvinkään kaupunki toimii myös yhteistyössä yksityisen varhaiskasvatuksen kanssa ohjaten, neuvoen ja valvoen niiden toimintaa. (Hyvinkään kaupunki 2021.)

Hyvinkään kaupungilla on meneillään hanke "Yhteisöllisen työtavan laajentaminen ja kehittäminen". Tämän hankkeen sisällä työskentelee kaksi yksiköissä toimivaa yhteisöllistä sosionomia. Rahoitus hankkeelle on saatu valtion erityisavustuksena varhaiskasvatuksen tasa-arvoa edistäviin toimenpiteisiin ja laadun kehittämiseen vuosina 1.8.2021-31.12.2022. Sosionomit toteuttavat yhteisöllistä työtapaa tunne- ja vuorovaikutustaitoihin liittyvien pienryhmien vetämien muodossa ja niitä on tarkoitus juurruttaa toiminnan sisään, jotta ne jatkuisivat myös hankkeen loputtua. Sosionomit tekevät tiivistä yhteistyötä kasvattajien kanssa osallistumalla tiimeihin, havainnoimalla ryhmien toimintaa sekä tukemalla varhaiskasvattajia vaativissa yhteistyötilanteissa perheiden kanssa. Yhteistyötä tehdään monialaisesti perheiden eri toimijoiden kanssa. Työn ydintä on perheen huoliin tarttuminen, palveluohjaus tarvittaessa muiden palvelujen piiriin sekä arjen vanhemmuuden tukeminen. Keskeistä on kunnioittava ja positiivinen suhtautuminen lapseen sekä työhön ja yhteisölliset sosionomit pyrkivät tuomaan tätä mukanaan ryhmien toimintaan. Haastavasti käyttäytyvillä ja heikommassa asemassa olevilla lapsilla tunnetaidot saattavat olla puutteelliset ja heidän osallisuuttaan tuetaan hankkeen avulla varhaiskasvatuksessa. Lasten kanssa työskentelyssä yhteisölliset sosionomit hyödyntävät erilaisia menetelmiä ja valmiita materiaaleja, leikkejä, keskustelua, havainnointia ja arviointia. (Hyvinkään kaupunki 2022.) Erityisesti materiaalin osalta tehtiin tiivistä yhteistyötä hankkeen toisen yhteisöllisen sosionomin kanssa.

1.3 Aiemmin tehtyjä materiaaleja aiheesta

Ainakin kolme varhaiskasvattajille suunnattua vanhempien eron liittyvää opasta oli tehty opinnäytetöinä sekä Monimuotoiset perheet -järjestön toimesta materiaali, joka käsitteli yhden vanhemman perheiden sekä uusperheiden kohtaamisen, joissa siis yleensä on eronneita vanhempia, lisäksi myös muiden monimuotoisten perheiden kohtaamista varhaiskasvatuksessa.

Immonen ja Kuronen (2016) olivat toteuttaneet oppaan Joensuun kaupungin varhaiskasvatuksen henkilökunnalle eroperheen lapsen tukemisesta. Tässä oppaassa käsiteltiin lasten käyttäytymistä ja eron mahdollisesti aiheuttamia muutoksia siihen, tunteita sekä lapsen tukemista erotilanteessa ja eron käsittelyä lapsen kanssa. Lopussa oli esitelty myös Joensuun palveluita

eronneille vanhemmille. Varhaiskasvatuksen henkilöstön tietämystä ja tarpeita aiheen suhteen oli kartoitettu myös tässä työssä kyselytutkimuksen muodossa.

Myös Kotro (2020) oli tehnyt opinnäytetyönä oppaan lapsen tukemisesta vanhempien erossa. Tämä opas oli tehty erään vantaalaisen päiväkodin kanssa yhteistyössä vastaamaan heidän toiveitaan ja tarpeitaan. Oppaassa oli käsitelty varhaiskasvatusikäisen tyypillisiä reaktioita vanhempien eroon sekä miten varhaiskasvattaja voi tukea lasta. Myös vanhempien tukemisesta oli oma lukunsa, ja siinä oli lyhyesti käsitelty yhteistyötä vanhempien kanssa ja avattu huoltajuus-käsitettä. Lopussa oli myös listattu ja kuvailtu kirjoja ja materiaalia eron käsittelyn tueksi vanhemmille ja lapsille.

Parkkinen, Kokkonen ja Nikkilä (2021) olivat tehneet yhteistyössä Lappeenrantalaisen päiväkodin kanssa oppaan Varhaiskasvattajien tuki eroperheille. Opasta varten oli haastateltu vapaaamutoisesti kahta varhaiskasvatuksen opettajaa sekä yhtä lastenhoitajaa. Myös päiväkodin johtajan kanssa oli tehty yhteistyötä. Oppaassa oli käsitelty eron vaikutuksia lapseen, lapsen tukemista erotilanteessa, vanhempien riitelyä, vanhempien tukemista erotilanteessa sekä kasvatusyhteistyötä korostaen molempien vanhempien huomiointia. Huoltajan ja vanhemman käsitteiden eroa oli avattu ja paikallisia palveluita eronneille vanhemmille sekä kirjoja lapsille ja vanhemmille oli listattu.

Omaan materiaaliini halusin avata kattavasti eroon liittyvää käsitteistöä, ja tämä on ehkä suurin ero näihin muihin oppaisiin. Lisäksi halusin materiaaliin mahdollisimman käytännölläheisen tulokulman eli, että se vastaisi nimenomaan niihin kysymyksiin, joita varhaiskasvatuksen arjessa mahdollisesti pohditaan eronneiden vanhempien kanssa työskentelystä. Tällaisiksi nousivat tiedottaminen, vasukeskustelujen järjestäminen, huolen puheeksi ottaminen ja huoltajien tasavertaisuus.

2 Varhaiskasvatus ja eronneet vanhemmat

Varhaiskasvatus on valtakunnallinen palvelu, jonka tehtävä on muun muassa edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä vanhempien kanssa (Opetushallitus 2018, 14). Varhaiskasvatuksen ensisijaiset tehtävät painottuvatkin siis päivittäiseen arkeen varhaiskasvatussyksikössä lapsen ollessa siellä ilman vanhempia, lukuun ottamatta avointa varhaiskasvatustoimintaa. Varhaiskasvatus kuitenkin myös tukee vanhempia kasvatus-työssä (Opetushallitus 2018, 14). Vastuu yhteistyön toteutumisesta ja suunnitelmallisuudesta on varhaiskasvatuksen järjestäjillä, ja he vastaavat myös siitä, että yhteistyötä toteutetaan tarvittaessa monialaisesti (Opetushallitus 2018, 33).

2.1 Yhteistyö vanhempien kanssa

Vanhempien kanssa tehtävällä yhteistyöllä on tärkeä rooli varhaiskasvatuksessa. Yhteistyön tavoitteena on vanhempien ja kasvattajien yhteinen sitoutuminen lapsen terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Luottamuksen rakentaminen ja tasa-arvoisen vuorovaikutus sekä keskinäinen kunnioitus tukevat toimivaa kasvatusyhteistyötä. Kasvatustyöhön liittyvistä arvoista, tavoitteista ja vastuista keskustellaan niin henkilöstön kesken kuin myös vanhempien kanssa. Yhteistyö vanhempien kanssa on vuorovaikutteista ja edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä tulee huomioida perheiden moninaisuus, lapsen yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät asiat. (Opetushallitus 2018, 34.) Kaskela & Kekkonen (2006, 32-40) nostavat vanhempien ja kasvattajien välisen yhteistyön ohjaaviksi periaatteiksi toisen kuulemisen, kunnioituksen, luottamuksen ja dialogin.

Aito kuuleminen vaatii aina läsnäoloa, ja näyttäytyy toiselle aitona kiinnostuksena, empaattisuutena ja rehellisyytenä. Kuuntelijan on tärkeää luoda turvallinen ja myönteinen ilmapiiri; hän haluaa ja pystyy ottamaan vastaan sen mitä hänelle kerrotaan. Kuunteleminen vaatii myös erilaisten tunteiden sietämistä. (Kaskela & Kekkonen 2006, 32.)

Kunnioitus on toisen ihmisen arvostamista ja hyväksymistä. Erilaisuuden kohtaaminen haastaa kunnioitusta; arvot ja toimintatavat, jotka ovat lähellä omia, on monesti helpompi hyväksyä. Avoimuus, myönteisyys ja rehellisyys viestivät kunnioituksesta. Kuuntelemisen kautta on mahdollisuus oppia hyväksymään, ymmärtämään ja kunnioittamaan toisia. (Kaskela & Kekkonen 2006, 34.) Yhteistyön kannalta keskeiset käsitykset liittyvät mm. kasvatukseen ja sen arvo- ja päämääriin, hyvän kasvatuksen menetelmiin, hyvää lapsuuteen, vanhemmuuteen ja perheen rooliin. Näistä on niin kasvattajilla kuin vanhemmillakin monenlaisia käsityksiä, jotka juontavat juurensa esimerkiksi erilaisista arvomaailmoista ja elämänhistoriasta. (Karila 2006, 95.)

Luottamus rakentuu kuulemisesta ja kunnioituksesta, ja sen syntyyn tarvitaan aikaa, kohtaamisia ja vuoropuhelua. Ihmiset tarvitsevat eripituisen ajan voidakseen luottaa toiseen ihmiseen, sillä luottamuksen syntyyn vaikuttavat myös ihmisen aikaisemmat kokemukset samankaltaisista tilanteista ja asioista. Useimpien vanhempien luottamus kasvattajiin rakentuu myös työntekijän ja lapsen välisestä suhteesta. (Kaskela & Kekkonen 2006, 36.) Päiväkodin arjen käytännöt luovat perustan vanhempien ja kasvattajien suhteen kehitykselle. Suurelle osalle vanhemmista esimerkiksi kuulumisten vaihdot lasta vietäessä ja haettaessa ovat merkityksellisiä. (Karila 2006, 101.) Kannustavat, positiiviset ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavat kasvattajan viestit ovat tärkeitä (Opetushallitus 2018, 34).

Dialogin mahdollistaja on kuulemisen ja kunnioituksen kokemus. Dialogi on tasa-arvoista keskustelua, jossa molempien osapuolten tietämys on yhtä merkityksellistä ja arvokasta. Dialogissa vuoropuhelussa on sijaa eri mieltä olemiselle, suorapuheisuudelle ja rehellisyydelle.

(Kaskela & Kekkonen 2006, 38.) Vanhemman ja kasvattajan yhteistyön olisikin hyvä pohjautua ajatukseen siitä, että molemmilla osapuolilla on olennaista tietoa lapsesta ja heillä on yhteisiä tavoitteita lapsen kasvatuksessa. Haastetta tuovat sekä kasvattajien että vanhempien mahdolliset ennakoasenteet toisistaan sekä tästä asetelmasta. (Karila 2006, 93-94.) Oman haasteensa vastavuoroisen ja luottamuksellisen suhteen muodostumiseen luo myös ryhmien vaihtuvuus (Karila 2006, 101).

Väestöliiton tutkimukseen vastanneet varhaiskasvattajat kokivat hankalaksi tuoda lapsen kasvatukseen liittyviä haasteita vanhempien tietoisuuteen. Tämä johtui pitkälti aiemmista kokemuksista, joissa vanhemmat ovat suhtautuneet asiaan torjuvasti tai jopa asettuen aggressiivisesti puolustuskannalle. Kasvattajat kertoivat myös, että joskus vanhemmat eivät tiedosta lasten ongelmien johtuvan perhetilanteesta, mikä turhauttaa ja suututtaa kasvattajia. (Laru, Riihonen & Tuukkanen 2013, 53-55.) Laru ym. (2013, 56) toteavat, että monesti perheet myös arastelevat kertoa varhaiskasvatuksen henkilökunnalle elämän haasteista ja arvioivat tämän johtuvan ainakin osittain henkilökunnan paheksunnan pelosta. Tärkeää kuitenkin lapsen kannalta olisi, että tietyt perheessä tapahtuvat muutokset ja haasteet tuotaisiin myös varhaiskasvattajien tietoisuuteen, kuten esimerkiksi vanhempien ero ja siihen mahdollisesti liittyvät riskit. Tietenkään varhaiskasvattajien ei ole tarkoituksenmukaista tietää kaikkia mahdollisia yksityiskohtia. Vanhempainillat tai vastaavat kokoontumiset voisivat olla hyvä tilaisuus muistuttaa vanhempia siitä, että heidän on sallittua ja jopa toivottavaa kertoa perheen muutoksista, haasteista ja muista tällaisista isoista asioista varhaiskasvattajille (Laru ym. 2013, 56). Kasvattajan läsnä oloinen, aito kuunteleminen ja empatia ongelmista kerrottaessa voivat vaikuttaa myönteisesti yhteistyön sujumiseen jatkossa. Oli kyse sitten lapsen oppimiseen ja kehitykseen liittyvistä haasteista tai juuri esimerkiksi perhesuhteisiin liittyvistä haasteista, pätevät nämä samat vuorovaikutuksen keinot. (Laru ym. 2013, 54.)

Yhteistyön merkitys on erityisen tärkeää siirtymävaiheissa eli lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa ja varhaiskasvatuksen aikaisissa siirtymissä (Opetushallitus, 34). Karila (2006, 105) kehottaa antamaan huomiota myös vuorovaikutussuhteen kehittämiseksi ja syventämiseksi. Tällaisia yhteistyön kehittämisen ja syventämisen kannalta keskeisiä tilanteita ovat erityisesti vasukeskustelut, ja niiden sisältöön ja kulkuun kannattaakin kiinnittää erityistä huomiota. Luottamukselliseksi rakennettu suhde mahdollistaa vanhempien ja henkilöstön välisen yhteistyön myös haastavissa tilanteissa (Opetushallitus, 34).

2.2 Varhaiskasvattajan tunteet

Tunteet ovat suuressa roolissa erotilanteissa niin vanhemmilla kuin lapsillakin. Tämän lisäksi myös kasvattajalla on omat tunteensa, ja tässä luvussa on keskitytty kasvattajan tunteisiin pääasiassa lasten ja vanhempien kanssa työskentelyn näkökulmasta.

Jokaisen ihmisen mielialaan, hyvinvointiin sekä valintoihin elämässä vaikuttavat ihmisen sisäinen puhe, ajatukset, opitut toimintamallit sekä koetut tunteet. Tunteet eivät ole joko hyviä tai pahoja eivätkä ne myöskään määritä ihmisen koko elämäntilannetta. Tunteet voidaan ajatella kehon ja mielen välisenä energiana ja kielenä, joiden tehtävänä on auttaa ihmistä ymmärtämään kyseisen tilanteen tai asian merkitys suhteessa henkilön hyvinvointiin, tarpeisiin ja arvoihin. (Linnavuori, Murtorinne-Lahtinen & Heikinheimo 2021, 50.) Toisinaan kasvattajakin voi joutua tunnekuohun valtaan, jolloin omat henkilökohtaiset mieltymykset, tunteet ja ajatukset syrjäyttävät hetkellisesti ammattilaisen roolin. On täysin luonnollista, että ammattilaisen oma tunne-elämä tulee toisinaan näkyviin, kukaan ei ole täydellinen. Omien tunteiden taustojen pohtiminen saattaa auttaa näiden, esimerkiksi lasten tai heidän vanhempiansa toiminnasta tai olemuksesta nousevien, tunteiden käsittelyä. Usein ihmisissä herättää tunteita sellaiset asiat, jotka ovat herkkiä kohtia heidän omassa elämässään. (Riihonen 2013, 41-42.)

Erityisesti haastavat asiakastilanteet herättävät aina tunteita, ja tunteet eivät ole pahasta. Olennaista on, että kasvattaja on tietoinen, mitä tunteita hänessä herää, mistä nämä tunteet johtuvat ja miten tunteet vaikuttavat kasvattajan tapaan havaita, tulkita ja toimia erilaisissa kohtaamisissa vanhempien ja lapsen kanssa. Nämä haastavat kohtaamiset vanhempien kanssa ovat usein tilanteita, joissa oma ammatillinen kasvattajuus joutuu koetukselle. Kasvattajat tuntevat tilanteissa riittämättömyyttä, avuttomuutta, pelkoa, surua tai ahdistusta. Samalla kun nämä tilanteet on koettu kuluttavina, ne on nähty myös syvemmän oivalluksen ja oppimisen paikkoina, jotka haastavat näkyväksi kasvattajien omia kasvatusarvoja, asenteita, oletuksia ja tunteita. (Kaskela & Kekkonen 2006, 29-30).

Empatia on keskeinen osa kasvattajan ammattitaitoa ja kasvatustyön sisältöä ja päämäärää. Pulmalliseksi kyky empaattisuuteen muodostuu, mikäli kasvattaja menee liian syvälle mukaan perheiden tilanteisiin. Tällöin riskinä on, että kasvattaja ei enää pysty auttamaan perhettä, sillä tilannetta ei pysty enää tarkastelemaan objektiivisesti ulkopuolelta. (Kaskela & Kekkonen 2006, 29.)

2.3 Vireystilat ja sietoikkuna

Nämä termit on nostettu esiin ymmärryksen lisäämiseksi ihmisen reaktioista ja toiminnasta erityisesti stressaavissa tilanteissa, jollainen esimerkiksi vanhempien erotilanne voi vanhemmille ja lapselle olla. Toki nämä termit ja ilmiö liittyvät myös yleisesti erittäin olennaisena osana ihmisten elämään ja hyvinvointiin, ja ovat hyödyllisiä myös varhaiskasvattajalle tunnistaa itsessään niin työskentelyyn liittyen kuin elämässään muutenkin.

Ihmisen autonomisen hermoston vireystila vaihtelee luonnostaan. Toisinaan ihminen hyötyy korkeammasta vireystilasta, esimerkiksi tarkkuutta vaativissa töissä sekä urheillessa, ja toisinaan taas alhaisemmasta vireystilasta, esimerkiksi rentoutuessamme. Kun koemme olevamme

turvassa, voimme nauttia näistä erilaisista vireystiloista ilman että ne menevät yli- tai alivireyden puolelle ja olemme niin sanotun sietoikkunan sisällä. Kun koemme uhkaa, vireystilamme nousee nopeasti, jopa äärimmilleen, ja valmistaa meitä pakenemaan, taistelemaan, jähmettymään tai pyytämään joltakulta apua. Jos nämä selviytymiskeinot eivät tuota tulosta eli tilanne ei helpotu, voi vireystilamme romahtaa alivireystilaan, jossa lakkaamme toimimasta ja ikään kuin jämhädämme paikoillemme. (Ogden & Fisher 2015, 155.)

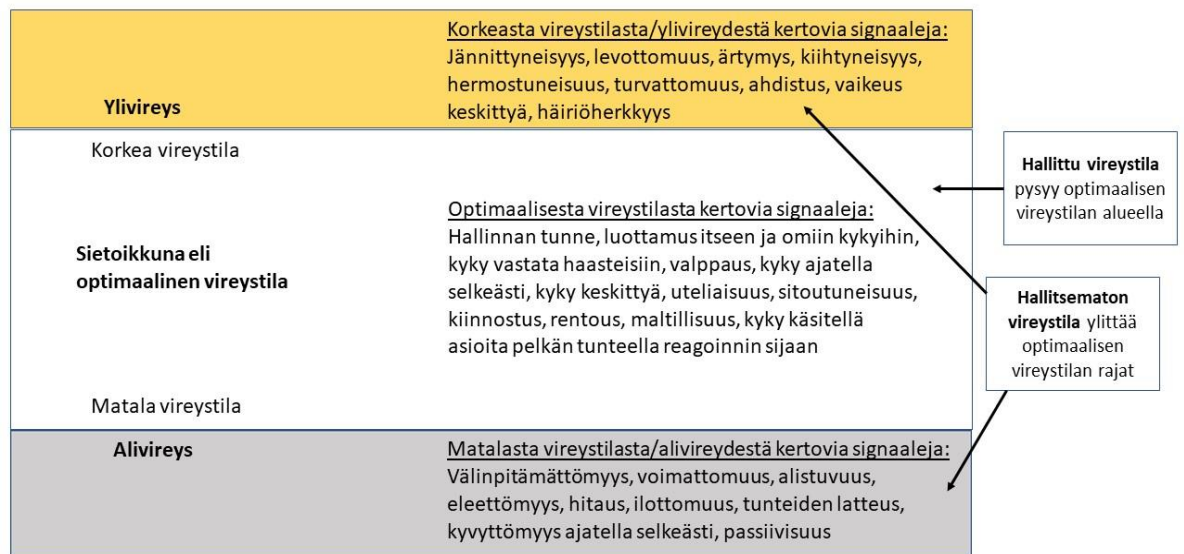
Traumojen lisäksi myös kiintymyssuhdekumppaneihin liittyvä stressi voi aktivoida nämä alkukantaiset selviytymismekanismit. Ihminen ei koe oloaan turvalliseksi, jos hän kokee, että saattaa joutua arvostelluksi, torjutuksi tai hylätyksi. Mikäli ihmisellä ei ole keinoja selviytyä näistä stressitekijöistä, voi vireystila karata hallinnasta. (Ogden & Fisher 2015, 155.)

Ympäristön ärsykeen havaitseminen aktivoi autonomisessa hermostossa vireystilan, joka mahdollistaa parhaan tavan toimia suhteessa ärsykkeeseen. Kun tilanne tuntuu turvalliselta, vireystila on sietoikkunan puitteissa, ja luontainen sosiaalisen kanssakäymisen järjestelmä toimii ja saa meidät osallistumaan vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa. (Ogden & Fisher 2015, 155.) Ali- tai ylivireystilassa ihminen ei siis ole optimaalisimmillaan sosiaaliseen kanssakäymiseen, jollainen esimerkiksi lapsen hakutilanne on kasvattajan kertoessa tietoa lapsen päivästä.

Ihmisen kokemuksiin perustuen, hänelle voi kehittyä joko ali- tai ylivireyteen perustuva toimintatapa. Kun tämä vireystilan säätely eli neuroseptiivinen prosessointi ei toimi asianmukaisesti, menneistä stressaavista ja traumaattisista kokemuksista muistuttavat asiat, ihmiset ja tilanteet voivat synnyttää hallitsemattomia yli- tai alivireystiloja, ja ihan normaalielämään kuuluvia virikkeitä voi olla vaikea käsitellä sekä nauttia niistä. Tällöin ihminen voi siis olla lähes jatkuvasti joko yli- tai alivirittyneessä tilassa. Tämä saattaa näyttäytyä esimerkiksi henkilön rauhattomana ja levottomana tai jopa kiihtyneenä ja ärtyneenä toimintana ja olemuksena tai päinvastaisesti apaattisena ja passiivisena toimintana ja olemuksena. (Ogden & Fisher 2015, 157-161.) Vanhemman käytös ja toiminta saattaa siis poiketa aiempaan totutusta, tai yhtäläillä vanhempi voi vaikuttaa ulospäin täysin tynneltä, vaikka sisällä myrskyää.

Vireystilan säätely lähtee siitä, että ihminen oppii tunnistamaan omat laukaisevat tekijät, eli asiat, tilanteet, ihmiset ja sisäiset kokemukset, jotka kokee uhkana sekä sisäiset signaalit siitä, että on ajautumassa ali- tai ylivirittyneeseen tilaan. Tämän jälkeen voi alkaa miettiä tekijöitä, jotka auttavat palauttamaan vireystilan optimaaliselle tasolle sekä keinoja ehkäistä näitä virheellisiä tulkintoja ympäristöstä ja sen uhkaavuudesta. Tähän voivat auttaa esimerkiksi huomion suuntaaminen muihin ärsykkeisiin, asennon vaihtaminen tai hengitykseen keskittyminen. (Ogden & Fisher 2015, 158-164.)

Vireystilan säätely

15

Kuva 1: Vireystilan säätely ja erilaisista vireystiloista kertovat signaalit (Ogden & Fisher 2015, 157-161)

3 Lapsi vanhempien erossa

Erityisesti huoltajien riitaisassa erossa lapsen oma resilienssi eli kyky joustaa ja sopeutua haastaviin tilanteisiin, nousee lapsen tärkeimmäksi selviytymiskeinoksi (Linnavuori ym. 2021, 16). Resilienssitaitojen kehittymisessä keskeistä on oppia selviämään haasteista sekä pärjäämään niiden herättämien tunteiden kanssa. Tätä voidaan vahvistaa lapsen omien ongelmanratkaisustrategioiden oppimista tukemalla sekä tietoisuustaitojen keinoin. Lapsen itsetunnon vahvistaminen positiivisen palautteen ja pärjäävyyden kokemusten kautta on tärkeää, sillä myönteinen minäkäsitys on keskeistä resilienssin kehittymisessä ja vahvistumisessa. Yhteisöllisyys ja vuorovaikutustaitojen tukeminen on myös tärkeää, sillä yhteyden kokemukset muihin ihmisiin vahvistavat resilienssiä. (Poijula 2016, 161-177.)

Lapsen kannalta merkityksellisintä on se, että vanhemmuus jatkuu riittävän turvallisenä. Vanhemman lapselle antama aika ja läsnäolo ovat tärkeitä. Myös vanhempien eron jälkeen lapsen kehitykseen positiivisesti vaikuttavat vanhempien läsnäolo ja jämäkkyys aikuisina, rajojen asettaminen, lämmön osoittaminen ja lapsen kuunteleminen. Myös hyvän ja varhaisen isä-lapsisuhteen on todettu olevan erityisen merkityksellinen lapsen hyvinvoinnille, kuten myös molempien vanhempien läsnä oleminen arjessa sekä vanhempien toimiva yhteistyö. Rutiinit ovat lapsille tärkeitä, ja tämä korostuu mitä pienempi lapsi on. Jokainen lapsi tarvitsee myös ikätason mukaisesti säännöllistä huolenpitoa ja hoivaa. (Linnavuori ym. 2021, 23-26.)

Itse vanhempien ero ei vahingoita lasta, vaan kyvyttömyys käsitellä eroon liittyviä tunteitaan rakentavasti ja lapsen näkökulmasta turvallisesti (Linnavuori ym. 2021, 26). Lapset reagoivat ympäröiviin muutoksiin muun muassa kysellen, protestoiden, itkien tai muuten mielipahaansa ilmaisten ja kieltäytyen puhumasta tai muuten vetäytyen. Lasten reaktiot vaihtelevat temperamentin, tunnetaitojen, perheen vuorovaikutuskulttuurin ja ympäristön mukaan. Lapsen toimimiseen vanhempien erosta vaikuttaa muun muassa se, miten lapsen on mahdollista emotionaalisesti valmistautua vanhempien eroon, vanhempien yhteistyökykyisyys eron jälkeen sekä lapsen omat tunnesäätelytaidot. (Linnavuori ym. 2021, 17.)

Lapsen on tärkeää kokea osallisuutta muuttuvassa tilanteessa ja kokea saavansa puhua eroon liittyvistä tunteista ja ajatuksista. Yhteinen tekeminen ja läheisyys ovat tärkeitä. Lapsen kanssa erosta puhuttaessa tärkeää ovat konkreettiset asiat; mikä muuttuu lapsen elämässä ja mikä ei. Lapsi alkaa usein myös käsitellä vanhempien eroa vasta vähän myöhemmin, yleensä kun vanhemmilla pahin kriisi on jo ohi. Lapsella on yleensä myös tarve tarkastella vanhempien eroa aina uudelleen eri ikä- ja kehitysvaiheissa, ja tärkeää onkin tarjota lapselle mahdollisuuksia tähän keskusteluun aika ajoin. (Jaakkola 2020.)

lhanteellista olisi, että lapsen vaikeudet saataisiin vanhempien ja kasvattajien yhteistyöllä käännettyä vahvuudeksi sanoittamalla lapsen tunteita ja työstämällä niitä toiminnan kautta. Näin tunnetilasta päästäisiin eteenpäin. Pahimmillaan ongelmat saattavat pitkittyä, jos läheiset aikuiset eivät jaksaa tai kykene keskittymään käytöksen takana oleviin tunteisiin, vaan lapsi leimataan esimerkiksi ilkeäksi tai hankalaksi. (Tuukkanen 2013, 23.) Lapsen elämässä olevilla läheisillä aikuisilla on korvaamaton merkitys tunteidensäätelyn oppimiselle ja resilienssin kehittymiselle ja vahvistamiselle. Aikuinen viestittää olemuksellaan, äänellään ja toiminnallaan, että ei ole hätää, vaikka lapsi kokisi suuriakin tunteita. Mutta yhtäläillä aikuinen voi siis viestittää lapselle, ettei tunteita ole turvallista kokea tai näyttää. (Linnavuori ym. 2021, 50-51.)

Lapsella on suuri tarve olla vanhemmilleen lojaali ja rakastaa heitä. Tärkeää huoltajien olisi-kin tukea suhdetta toiseen vanhempaan, ja tehdä lapselle selväksi, että hänellä on täysi oikeus rakastaa molempia vanhempiansa. Tämä tuottaa lapselle turvaa ja hyvinvointia. Olisi myös hyvä pystyä kuuntelemaan hyväksyvällä ja kannustavalla tavalla lapsen puhetta toisesta vanhemmasta ja tämän kanssa tehdyistä asioista. (Pruuki 2017, 70-71.) Tässä myös varhaiskasvattaja voi olla tärkeässä roolissa pitämällä lapsen mielessä positiivista mielikuvaa molemmista vanhemmista ja kuunnella innostuneesti, mitä lapsi on kummankin vanhemman kanssa esimerkiksi tehnyt. Erityisen tärkeää tämä on silloin, jos vanhemmat eivät pysty tukemaan lapsen suhdetta toiseen vanhempaan.

Lapsi voi olla stressaantunut muutoksista perheessä ja se voi näkyä hänen käyttäytymisessään. Esimerkiksi kodinvaihtotilanteet voivat stressata lasta. (Monimuotoiset perheet 2021, 17.)

Turvallinen ja luottamuksellinen suhde varhaiskasvatuksessa voi olla lapselle ikään kuin levähdyspaikka, erityisesti jos kodissa on riitaisaa (Mäkijärvi 2014, 49-50). Varhaiskasvatus voi tuntua kahdessa kodissa asuvalle lapselle ainoalta paikalta, joka pysyy (Monimuotoiset perheet 2021, 17).

4 Eroon liittyvää käsitteistöä

Tässä luvussa käsitellään eroon ja eron jälkeiseen aikaan liittyviä käsitteitä. Käsitteitä on avattu lakiin ja muuhun ajankohtaiseen ohjeistukseen sekä kirjallisuuteen nojaten. Käsitteitä on pohdittu ja niiden käsittelyä perusteltu varhaiskasvatuksen näkökulmasta, eli millä tavalla nämä käsitteet ja ilmiöt saattaisivat tulla vastaan varhaiskasvattajan työssä sekä mitä varhaiskasvatuksen henkilöstön olisi hyvä ottaa huomioon näihin liittyvissä tilanteissa. Kun eroon liittyvät termit ja käytännöt ovat kasvattajalle tuttuja, pystyy hän myös tarvittaessa ohjaamaan vanhempia niihin liittyvissä tilanteissa ja kysymyksissä.

4.1 Huoltajuus ja tiedonsaantioikeus

Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden mukaisesti. Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä tarjoamaan turvallinen ja virikkeellinen kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta sekä hyväksikäytöltä. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä, mutta myös muita lapselle tärkeitä ihmissuhteita on vaalittava. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361.) Varhaiskasvatuksen henkilökunta on merkittävässä roolissa havainnoimassa lapsen kasvua ja kehitystä, ja myöskin sitä vaarantavia olosuhteita. Niin eronneiden kuin yhdessä olevienkin huoltajien lasten kohdalla tulee varhaiskasvattajan puuttua tilanteeseen, mikäli lapsen tai perheen tilanne aiheuttaa huolta. Ensisijaisesti kannattaa pyrkiä keskustelemaan huoltajien kanssa, ja miettiä yhdessä esimerkiksi perheelle sopivia palveluita. Mikäli kasvattaja arvioi lapsella olevan kehitystä vaarantavat olosuhteet tai muuten hoidon ja huolenpidon tarve tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä, tulee kasvattajan Lastensuojelulakiin (2007/417) kirjatun ilmoitusvelvollisuuden puitteissa tehdä ilmoitus kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle. Lastensuojeluilmoitus tai ilmoitus palvelutarpeen arviosta kannattaa aina ensisijaisesti tehdä yhdessä huoltajien kanssa tai vähintään niin, että he ovat tietoisia asiasta.

Vanhemmat voivat sopia, että lapsen huolto uskotaan molemmille vanhemmille yhteisesti, jolloin kyseessä on yhteishuolto, tai yksin toiselle vanhemmalle, jolloin kyseessä on

yksinhuolto. Huoltaja päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, koulutuksesta, asuinpaikasta, harrastuksista sekä muista henkilökohtaisista asioista, joita ovat esimerkiksi lapsen nimi, uskontokuntaan kuuluminen, terveydenhuolto, varhaiskasvatus ja passin hakeminen. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361.) Siinä vaiheessa kun lapsi tulee esimerkiksi päiväkotiryhmään, ei asioihin yleensä sinänsä liity enää mitään varsinaista päätöksentekoa tai virallisia asiakirjoja, joihin tarvittaisiin molempien huoltajien allekirjoituksia. Mikäli vanhemmilla on erimielisyyksiä yllä mainituissa lapsen asioissa, on toki kasvattajan hyödyllistä tietää, onko vanhemmilla yhteishuoltajuus vai jommallakummalla yksinhuoltajuus. Tällöin kasvattaja voi ohjata vanhempia ratkaisun suuntaan, eli joko yhteisen ymmärryksen löytymiseen tai toisen vanhemman linjaukseen asiassa.

Vanhemmalla, joka ei ole lapsen huoltaja, on sama oikeus kuin huoltajalla saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja viranomaisilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta joko kaikissa tai sopimuksessa määrätyissä asioissa. Tiedonsaantioikeus voi olla myös muulla henkilöllä huoltajan tai huoltajien lisäksi. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361). Varhaiskasvatuksen kannalta oleellista siis on se, kenellä on tiedonsaantioikeus lapsen asioissa varhaiskasvatuksen osalta. He ovat oikeutettuja osallistumaan lapsen palaveriin, ja saamaan tietoa lapsesta, riippumatta siitä ovatko he huoltajia vai eivät.

Lapsen huoltajia ovat hänen vanhempi tai vanhemmat tai henkilöt, joille lapsen huolto on uskottu. Vanhemmat voivat sopia myös muun henkilön kanssa, että lapsen huolto uskotaan vanhempien tai toisen vanhemman ohella kyseiselle henkilölle. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361). Tällöin kyseessä on oheishuoltajuus. Oheishuoltaja voi esimerkiksi olla joku sukulainen tai bonusvanhempi. Oheishuoltajalla on samat oikeudet ja velvollisuudet kuin huoltajalla.

4.2 Etävanhempi, lähivanhempi ja vuoroasuminen

Lapsella voi olla vain yksi virallinen asuinpaikka (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361), vaikka lapsi asuisi esimerkiksi vuorotellen kummankin vanhemman luona. Vanhemmat voivat sopia vuoroasumisesta, jos lapsi asuu vähintään 40% vuodesta kummankin vanhemman luona, ja tämä voidaan ilmoittaa Digi- ja viestintävirastoon virallisen osoitteen yhteyteen. Vanhempaa, jonka luona lapsi on kirjoilla, kutsutaan lähivanhemmaksi ja toista vanhempaa etävanhemmaksi.

4.3 Bonusvanhempi ja uusperhe

Uusperhe muodostuu kahden aikuisen välille, joista ainakin toisella on ennestään alle 18-vuotias lapsi. Uusperhe eroaa ensiperheestä sen toiminnalta, rakenteelta ja suhteilta. (Monimuotoiset perheet 2021, 15) Jossain vaiheessa eronneista huoltajista siis saattaa tulla uusperheelisiä, ja siksi nämäkin käsitteet on nostettu esiin. Uusperheitä koskettavat teemat on tärkeää

huomioida ja tuntee varhaiskasvatuksessa senkin takia, että lapsi voi reagoida monella tapaa uusperhe-elämän alkaessa tai sen aikana (Monimuotoiset perheet 2021, 17).

Monissa perheissä puhutaan nykyisin bonusvanhemmista ja bonussisaruksista puolisisarusten ja äiti- ja isäpuolien sijaan. Uusperheet ovat monimuotoisia; perheessä voi olla lapsi tai lapsia vain toisen aikuisen aiemmasta suhteesta tai molempien aikuisten aiemmista suhteista, ja näiden lisäksi perheessä voi olla myös yhteisiä lapsia. On hyvä antaa lapsen ja perheen määrittellä itse heille tärkeät lähi- ja perhesuhteet, ja käyttää näitä lapsen ja perheen käyttämiä nimityksiä. (Monimuotoiset perheet 2021, 17.)

Tärkeää on huomioida kaikki vanhemmat tasavertaisesti. Joskus bonusvanhempi saattaa myös hoitaa lapsen asioita arjessa enemmän kuin biologinen vanhempi. (Monimuotoiset perheet 2021, 17.) On hyvä muistaa, että kuten ensiperheet, myös uusperheet ovat kaikki yksilöllisiä. Joissain perheissä bonusvanhempi tosiaan saattaa olla lapsen arjessa mukana jopa enemmän kuin biologiset vanhemmat. Toisaalta taas yhtä normaalia on se, että biologiset vanhemmat huolehtivat pääasiassa lapsen arjesta, ja bonusvanhempi on sivummassa. Bonusvanhempi onkin lapsen elämässä nimensä mukaisesti bonuksena, ja hänellä saattaa olla esimerkiksi omat lapset tai perheen yhteiset pienemmät lapset huolehdittavana. Erilaisten järjestelyjen taustalla on yleensä myöskin aina moninaisia syitä, joita varhaiskasvattaja ei välttämättä tiedä, eikä aina tarvitsekaan tietää.

4.4 Tapaamisoikeus

Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus luoda ja säilyttää myönteinen ja läheinen suhde myös siihen vanhempaansa, jonka luona lapsi ei asu. Tapaamisoikeuteen kuuluu, että lapsi saa ajoittain olla tämän vanhemman luona tai tavata tätä muualla taikka pitää tähän yhteyttä muulla tavoin, ja molempien vanhempien on omalta osaltaan myötävaikutettava tapaamisoikeuden toteutumiseen. Vanhemman on kasvatustehtävässään vältettävä kaikkea, mikä voi aiheuttaa haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361.) Tapaamisoikeus on ensisijaisesti lapsen oikeus, ja tapaavalla vanhemmalla ei ole velvollisuutta tapaamisiin. Joissain tapauksissa voi siis olla, että tapaamiset eivät toteudu, ja tämä saattaisi näkyä varhaiskasvatuksen arjessa esimerkiksi sellaisena tapauksena, että etävanhempi ei saavu noutamaan lasta, vaikka näin olisi sovittu. Tällaisessa tilanteessa tietysti oltaisiin yhteydessä lähivanhempaan, ja lähivanhempi on se, joka aina viime kädessä ottaa vastuun. Mikäli tapaamissopimusta laiminlyödään jatkuvasti, on vanhempien toki aiheellista pohtia sopimuksen muuttamista.

4.5 Elatus

Lapsella on oikeus riittävään elatukseen, mikä käsittää lapsen kehitystason mukaisten aineellisten ja henkisten tarpeiden tyydyttämisen, lapsen tarvitseman hoidon ja koulutuksen sekä

tästä aiheutuvat kustannukset. Vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta kykynsä mukaan. Vanhempi voidaan velvoittaa suorittamaan lapselle elatusapua, jos hän ei muulla tavoin huolehdi lapsen elatuksesta, lapsi ei asu pysyvästi hänen luonaan tai lapsi asuu vuorotellen hänen ja toisen vanhemman tai muun huoltajan luona. (Laki lapsen elatuksesta 1975/704.) Yleensä etävanhempi maksaa lähivanhemmalle elatusapua eli elatusmaksua. Joissain tapauksissa myös lähivanhempi saattaa maksaa elatusmaksua etävanhemmalle, esimerkiksi vuoroasumisessa tai tuloerojen ollessa merkittävän suuret. Elatusapua saava huoltaja voi myös hakea elatusavun Kelasta, mikäli elatusapua maksava huoltaja todetaan maksukyvyttömäksi tai hän ei muuten hoida maksua. Varhaiskasvatukseen elatusmaksu saattaisi liittyä sellaisessa tilanteessa, että lapselta puuttuu jotakin välineitä, ja huoltajilla on erimielisyyttä siitä, kumman nämä kuuluisi hankkia. Elatusmaksun saaja hoitaa pääasiassa kaikki lapsen normaaliin elämiseen liittyvät kulut ja hankinnat, ellei toisin ole sovittu. Elatusmaksua ei kuitenkaan siis kaikissa tilanteissa makseta, vaan huoltajat vastaavat tällöin hankinnoista ja muista lapsen kuluista yhdessä sopimallaan tavalla.

4.6 Lastenvalvoja ja sopimukset

Lastenvalvojalla käynti ei ole pakollista, mutta vain vahvistettu kirjallinen sopimus on täytäntöön pantavissa. Lastenvalvoja ei määrää sopimusten sisällöstä, vaan sopimusneuvottelut käydään sopijapuolten, eli vanhempien kesken, ja lastenvalvoja auttaa osapuolia pääsemään sopuun asioista. Lastenvalvojan tulee kuulla molempia osapuolia, ja heidän tulee päästä asioista yhteisymmärrykseen. Lastenvalvoja laatii vanhempien sopimista asioista täytäntöönpanokelpoisen asiakirjan ja vahvistaa tämän, mikäli se on lapsen edun mukainen. Lastenvalvojan luona neuvotellaan yleensä neljästä sopimuksesta; lapsen asuminen, lapsen huolto, elatusapu ja tapaamisoikeus. (Helsingin kaupunki 2021a.) Lastenvalvojalla käynti ei tosiaan ole pakollista ja vanhemmat voivat sopia asioista myös keskenään suullisesti tai kirjallisesti. Lastenvalvojalla käynti on joka tapauksessa suositeltavaa, vaikka vanhemmista sillä hetkellä tuntuisikin, että he pystyvät asioista sopimaan hyvin keskenään. Elämässä eron jälkeen tulee monesti vastaan erilaisia tilanteita, joissa yhteistyö vanhempien välillä saattaa muuttua hetkellisesti tai pysyvästi haasteellisemmiksi. Lastenvalvojan sopimus on myös pätevä esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, että elatusmaksua joutuisi hakemaan Kelasta, toisin kuin vanhempien keskinäinen sopimus. Kasvattajien siis kannattaa ohjata ja kannustaa vanhempia lastenvalvojalle sopimusten tekoon.

1.12.2019 voimaan tullut lapsen huoltolaki vahvistaa lapsen oikeutta ilmaista mielipiteensä häntä koskevissa asioissa. Lapsen mielipiteen selvittäminen on vanhempien tehtävä, ja heidän tulee keskustella lapsen kanssa hänen ikä- ja kehitystasoisesti näistä lasta koskevista huolto-, asumis- tai tapaamisoikeusasioista, ennen lopullisten päätösten tekemistä. Lastenvalvoja on velvollinen varmistamaan, että lapsi on saanut ilmaista näkemyksensä häntä koskevissa sopimusasioissa, ja voi vahvistaa sopimuksen vain mikäli näin on. (Helsingin kaupunki 2021a.)

Myös varhaiskasvattaja voi tätä lapsen mielipidettä tuoda vanhemmille esiin, mikäli lapsi esimerkiksi puhuu toiveistaan ja ajatuksistaan varhaiskasvatuksessa. Toki tämä on viime kädessä aina vanhempien vastuulla viedä lapsen näkemyksiä eteenpäin lastenvalvojalle.

4.7 Käräjäoikeus

Lasta koskevat asiat voidaan ratkaista myös käräjäoikeudessa, ja vanhemmat voivat joko yhdessä tai erikseen tehdä lapsen asuinpaikan käräjäoikeudelle hakemuksen näistä sovittavista asioista määrittämiseksi, eli lapsen huollosta, asumisesta, tapaamisoikeudesta ja elatusavusta. Hakemuksen voi tehdä avioerohakemuksen yhteydessä, mutta myös erikseen. Mikäli toinen vanhempi on tehnyt hakemuksen yksin, toisella vanhemmalla on mahdollisuus ottaa kantaa hakemukseen kirjallisesti. Jos vanhemmat ovat yksimielisiä, asia myös ratkaistaan kirjallisesti. (Oikeus.fi 2021.)

Käräjäoikeudessa ratkaistaan pääosin huoltajuusasioita, joissa vanhemmat ovat eri mieltä. Ensin järjestetään valmisteluistunto, ja siellä selvitetään mitä vanhemmat vaativat ja mistä asioista heillä on erimielisyyttä sekä onko asiassa mahdollista saada aikaan sovinto. Valmisteluistunnossakin voi syntyä sovinto, jolloin käräjäoikeus antaa sen mukaisen päätöksen ja asian käsittely päättyy. Erimielisyyksiä voidaan myös sovittaa varsinaisessa käräjäoikeuden sovittelussa, niin kutsutussa follo-sovittelussa. Sovittelijana toimii tuomioistuimen tuomari, ja häntä voi avustaa lapsen kehitykseen ja vanhemmuuteen perehtynyt asiantuntija, esimerkiksi psykologi tai sosiaalityöntekijä. (Oikeus.fi 2021.)

Mikäli asiaa ei sovita, käsittely jatkuu käräjäoikeudessa pääkäsittelynä, jossa voidaan kuulla myös todistajia. Käräjäoikeus voi myös pyytää sosiaaliviranomaiselta selvityksen perheen tilanteesta. Käsittelyn jälkeen käräjäoikeus ratkaisee asian joko heti tai myöhemmin osapuolille ilmoitettuna käräjäoikeuden päätöksenantopäivä. Asia tulee ratkaista lapsen edun mukaisesti. (Oikeus.fi 2021.)

Niin lastenvalvojan kuin käräjäoikeuden vahvistamaan sopimukseen voidaan hakea täytäntöönpanoa käräjäoikeudesta, mikäli toinen osapuoli ei noudata sopimusta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että toinen osapuoli määrätään noudattamaan sopimusta sakon uhalla, tai tapaamisiin liittyen lapsen edun kannalta erittäin painavista syistä voidaan määrätä lapsen nouto. (Minilex 2022.)

Lähes aina siis käräjäoikeuden liittyessä eroon, vanhempien välit ovat tai ovat olleet erimieliset ja mahdollisesti myös riitaiset. Kasvattajien tulisi saada tietää käräjäoikeuden päätöksistä niiltä osin kuin ne koskettavat lasta varhaiskasvatuksen toiminnan näkökulmasta, eli huoltajuuteen, tiedonsaantioikeuteen, tapaamisiin tai myös mahdolliseen lähestymiskieltoon liittyen. Näistä kertominen on vanhempien vastuulla.

4.8 Perheasioiden sovittelu

Kuntien sosiaalitoimet sekä myös seurakunnat tarjoavat perheasioiden sovittelua. Tämä on niin sanotusti kevyempi sovittelu, kuin käräjäoikeuden sovittelu. Perheasioiden sovittelussa vanhempia pyritään auttamaan ratkaisemaan ristiriitoja ja turvaamaan erityisesti lapsen asemaa ero tilanteessa (Helsingin kaupunki 2021b). Perheasioiden sovittelu on siis paikka, johon kasvattajankin on mahdollista ohjata vanhempia erilaisissa ristiriitatilanteissa, mikäli heillä on vaikeuksia päästä yhteisymmärrykseen esimerkiksi lasten asioiden ja arjen käytäntöjen järjestämisessä. Perheasioiden sovittelua voi hyödyntää myös ennen lastenvalvojan käyntiä.

4.9 Vieraannuttaminen

Vieraannuttamisella tarkoitetaan vanhemman toimimista erotilanteessa siten, että lapsen ja toisen vanhemman vuorovaikutussuhde olennaisesti vaikeutuu ja joissakin tapauksissa katkeaa kokonaan. Vieraannuttamista esiintyy yleensä vaikeiden erojen yhteydessä, ja toiminnan motiivina on yleensä vieraannuttajan viha ja katkeruus toista vanhempaa kohtaan. Vieraannuttamisesta on kyse, kun eroa on edeltänyt vieraannutetun vanhemman ja lapsen normaali ja tunnesävyiltään myönteinen suhde eikä ole viitteitä esimerkiksi siitä, että vanhempi olisi lapselle vahingoksi. Lukuisat tutkimukset ovat osoittaneet vieraannuttamisen vaarantavan lapsen psyykkistä kehitystä. (Häkkänen-Nyholm 2010, 499.)

Vieraannuttamista on havaittu laajalti, siitä on tehty paljon tutkimusta. Edelleenkin ei kuitenkaan tiedetä, mistä kaikesta ilmiöstä on kyse, ja miten nämä tilanteet tulisi hoitaa niin, että lapsen etu toteutuu parhaiten. Vieraannuttaminen on edelleenkin jonkin verran kiistanalaiseksi ja epätieteelliseksi moitittu käsite. (Sinkkonen 2017, 51-55.) Varhaiskasvattajan on tärkeää tuntea terminä ja ilmiönä vieraannuttaminen. Vieraannuttamista voi olla toisinaan vaikea tunnistaa, eikä siihen puuttuminen sinällään ole varhaiskasvattajan tehtävä. Tärkeää on säilyttää ammatillisuus, olla lähtemättä tilanteeseen mukaan, puolin tai toisin. Erityisesti vieraannuttamista esiintyessä tai sitä epäiltäessä, on kasvattajan tärkeää pitää lapselle yllä positiivista mielikuvaa molemmista vanhemmista. Myös vieraannuttamista epäiltäessä voi olla yhteydessä sosiaalitoimeen.

5 Opinnäytetyöprosessi

Kehittäminen tähtää muutokseen, jolla tavoitellaan jotakin parempaa tai tehokkaampaa kuin aikaisemmat toimintatavat tai -rakenteet. Tavoitteellisuus on keskeistä. Lähtökohtana voi olla nykytilanteen ongelmat tai toisaalta näky jostain uudesta. (Toikko & Rantanen 2009, 16.)

5.1 Tutkimuksellinen kehittäminen

Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa yhdistyy konkreettinen kehittämistoiminta ja tutkimuksellinen lähestymistapa. Tutkimuksellisesta kysymyksen asettelusta ja menetelmistä edetään kohti konkreettista kehittämistoimintaa. Lähtökohtana on käytännön ongelmat ja kysymykset, jotka ohjaavat tiedon tuottamista. Tietoa tuotetaan käytännön toimintaympäristöissä, ja apuna tässä toimivat tutkimukselliset asetelmat ja menetelmät. Pääpaino on kehittämistoiminnassa, jossa hyödynnetään tutkimuksellisia periaatteita. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta ei pelkästään ratkaise yksittäistä konkreettista ongelmaa, vaan samalla pyritään tuottamaan perusteltua tietoa myös laajempaan keskusteluun. (Toikko & Rantanen 2009, 21-23.) Toikko ja Rantanen (2009, 56) kuvaavat kehittämisprosessia viiden keskeisen tehtävän avulla, jotka ovat perustelu, organisointi, toteutus, arviointi ja levittäminen.

5.2 Perustelu ja organisointi

Ihan alun perin idea opinnäytetyöhön lähti omiin kokemuksiin pohjautuen oman kunnan varhaiskasvatuksesta sekä kuulluista ja luetuista kokemuksista aiheesta ympäri Suomea. Yleisesti kokemuksia on hyvin laidasta laitaan; osa kasvattajista ottaa eronneiden vanhempien tilanteen todella ammattimaisesti huomioon, kun taas osalla vanhempien kohtelu ei ehkä ole niin tasavertaista ja ammattimaista kuin voisi toivoa. Yhteiskunnallisestikin on paljon puhuttu esimerkiksi etävanhemman roolista, ja he monesti ovatkin se osapuoli, joka saattaa jäädä paitsioon lasten asioissa eron jälkeen. Tärkeää on siis nostaa tätäkin puolta esiin.

Olin yhteydessä Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksen koordinaattoriin, ja esittelin hänelle ajatustani. Hän vei ideaani eteenpäin pedagogisen tiimin pohdittavaksi, ja he kokivat aiheen sellaiseksi, minkä äärelle olisi hyvä pysähtyä. Osallistuin kaksi kertaa pedagogisen tiimin kokoukseen, ja pohdimme tätä mahdollista opinnäytetyöaihetta. Esiin nousi ajatuksia siitä, että tällaista ei oikeastaan missään varhaiskasvatuksen opinnoissa varsinaisesti opeteta, ja eroon liittyvät käsitteetkin voivat olla epäselviä niin kasvattajille kuin eroaville vanhemmille itselleenkin. Suunnitteluvaiheessa nousi myös yhteistyötaholta ajatus vanhemmille suunnatusta materiaalista varhaiskasvattajien materiaalin lisäksi, mutta tässä ongelmaksi nousi tällaisen materiaalin päivittäminen. Päädyimme siihen, että kun kasvattajilla on aiheesta tietämystä, pystyvät he sitten jakamaan tätä tietoa tarvittaessa myös vanhemmille ja opastaa esimerkiksi tarvittavien palveluiden pariin.

Perustelu pohjautuu useimmiten ongelmaan ja visioon. Kehittämistoiminnalle asetetaan tavoitteet, ja pyritään ottamaan kantaa siihen, miksi juuri tämä asia vaatii erityisiä kehittämistoimenpiteitä. Kehittämistoiminnan merkittävyyteen vaikuttaa myös teeman ajankohtaisuus. (Toikko & Rantanen 2009, 57-58). Perusteluvaiheessa aihetta on pohdittu yhteiskunnallisesta näkökulmasta yleisesti, kuten myös yhteistyökumppanin kanssa heidän kokemuksistaan käsin.

Varsinaista ongelmaa ei siis aiheesta ole noussut heidän puoleltaan, mutta yhteistyökumppanin taholtakin teeman todettiin olevan hyvinkin ajankohtainen.

Organisoinnilla tarkoitetaan kehittämistoiminnan käytännön toteutuksen suunnittelua sekä valmistelua, ja tavoite muodostaa tälle lähtökohdan (Toikko & Rantanen 2009, 58). Opinnäytetyösuunnitelman laatiminen vastasi pitkälti tätä organisointiosiota. Tässä kohtaa aiheeseen syvennyttiin vielä tarkemmin lähdeaineiston kautta, ja myös tiivistä keskustelua käytiin yhteistyötahon kanssa heidän näkemyksistään.

5.3 Kysely

Toteutus vaiheessa ideoidaan, priorisoidaan, kokeillaan ja mallinnetaan. Kehittämistoiminta on konkreettista tekemistä sekä pohdintaa ja analysoimista. (Toikko & Rantanen 2009, 59-60). Tässä työssä toteutusvaihe muodostui kyselystä ja sen vastausten analysoinnista sekä materiaalin koostamisesta.

Kysely (Liite 1) on toteutettu mukaillen laadullisen tutkimuksen lähtökohtia. Laadullinen tutkimus on empiiristä ja siinä on kyse empiirisen analyysin tavasta tarkastella aineistoa ja argumentoida (Tuomi & Sarajärvi 2018, 27). Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa kasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä eronneiden huoltajien kanssa työskentelystä sekä myös toiveista materiaalin suhteen. Tutkimuskysymys oli ”Mitkä asiat varhaiskasvattajat kokevat tärkeiksi ja toimiviksi eronneiden huoltajien kanssa työskentelyssä?” ja tämän oli tarkoitus palvella edelleen kehittämistyötä ohjaavaa tutkimuskysymystä eli ”Millainen materiaali tukisi varhaiskasvattajia heidän työssään eronneiden huoltajien kanssa?”.

Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sitä voidaan pitää myös väljänä teoreettisena viitekehyksenä, joka voidaan liittää erilaisiin analyysikokonaisuuksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103.) Tutkittavasta ilmiöstä pyritään saamaan kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Aineistoa analysoitaessa on tärkeää keskittyä siihen, mikä on tutkimuksen tarkoitus ja mitä sisältyy tutkimuskysymykseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.) Toiminnallisissa opinnäytetöissä aineiston analysointi ei ole välttämätöntä, mutta on hyvä tehdä silloin, kun näitä tuloksia halutaan käyttää sisällöllisten valintojen perusteluun. Analysointikeinoksi riittää joko tyypittely tai teemoittelu, riippuen siitä, mitä tietoa halutaan saada. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 64). Aineisto on analysoitu teorialähtöisesti ja teemoiteltu kysymysten mukaan. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä kategoriat määritellään aikaisempaan tietoon perustuen, ja aineistosta etsitään niihin sopivia lausumia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 131). Teemoittelussa jaotellaan mitä kustakin teemasta on sanottu, ja näin on siis mahdollista vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa. Lukumäärillä on merkitystä tai ei ole riippuen laadullisen tutkimuksen perinteestä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105-107.) Tässä tapauksessa lukumäärillä ei ollut merkitystä.

Kyselyyn vastasi yksitoista (11) kasvattajaa viidestä eri yksiköstä.

5.4 Kyselyn vastaukset

Haastavimmiksi tilanteiksi työskennellä kasvattajat kokevat riitaiset erotilanteet ja vanhempien keskusteluyhteyden puuttumisen. Tämä nousi esiin lähes kaikissa vastauksissa. Näissä tilanteissa erityisesti vasukeskustelut ja tiedottaminen ovat tuottaneet haastetta, samoin kuin se, että varhaiskasvatus on joutunut toimimaan ikään kuin välikätenä.

Onnistuneen työskentelyn keskeisimpänä mahdollistajana eronneiden vanhempien kanssa työskentelyssä varhaiskasvattajat kokivat työskentelyn sellaisten vanhempien kanssa, joilla lapsen etu on keskiössä ja keskinäiset välit ovat asialliset. Myös luottamuksellinen suhde vanhempien ja varhaiskasvatuksen välillä on mainittu onnistuneen työskentelyn pohjaksi, ja tällöin vanhemmat ovat voineet myös kertoa avoimesti erosta. Kasvattajat kokivat myös, ettei hyvissä väleissä olevien eronneiden huoltajien kanssa työskentely eroa juurikaan yhdessä olevien vanhempien kanssa työskentelystä. Yhdessä vastauksessa nostettiin myös esille se, että kannustavaa ja luottamuksellista ilmapiiriä kasvattajien ja vanhempien välille ei luoda eron hetkellä, vaan tämä työ on tehtävä aiemmin.

Muutamissa vastauksissa nousi huolen puheeksi ottamisessa esiin se, että ajattelee perheen olevan jo valmiiksi kuormittunut eikä haluaisi kuormittaa perhettä enempää liian kevyin perustein. Toisessa vastauksessa todettiin huolen puheeksi ottamisen vaativan erityistä sensitiivisyyttä sekä myös rohkeutta kasvattajalta. Yhdessä vastauksessa kasvattaja pohti myös vanhempien mahdollisen riittämättömyyden tunteen aiheuttamaa syyllisyyttä puheeksi otettavasta huolesta, jolloin kasvattaja muistuttaa itseään siitä, ettei perheiden tilanne ole hänen vastuullaan. Monissa vastauksissa myös korostettiin sitä, että huoli tulee ottaa puheeksi molempien vanhempien kanssa.

Vanhempien tasavertaisessa kohtelussa selkeästi suurimmaksi haasteeksi koettiin työskentely sellaisten etävanhempien kanssa, joita ei juurikaan päiväkodin arjessa tavata. Vastauksissa nousi tärkeinä huomioitavina asioina jälleen näiltäkin osin tiedottaminen ja vasukeskustelujen järjestäminen.

Tiedottamisen osalta oikeastaan kaikissa vastauksissa nousi esille Hyvinkäällä käytössä oleva Muksunetti, ja sinne molemmille huoltajille saatavat tunnukset. Lähestulkoon kaikissa vastauksissa myös todettiin olevan tärkeää informoida molempia vanhempia tasavertaisesti.

Bonusvanhempien roolista oli monenlaisia kokemuksia; joissain perheissä bonusvanhempi on hyvin tiivisti lapsen arjessa myös varhaiskasvatukseen liittyen ja toisissa taas selkeästi sivumalla. Vastauksissa todettiin tämän olevan hyvin perhekohtaista. Haastetta todettiin

tuottavan vanhemman ja bonusvanhemman huonot välit. Uusista puolisoista myös toivottiin olevan varhaiskasvatuksessa tietoisia, koska lapset kuitenkin monesti heistä puhuvat.

Yksiköiden vakiintuneista toimintamalleista kysyttäessä, kysymyksessä oli mainittu esimerkkinä vasukeskustelut, kasvattajat kertoivat vasukeskusteluja olleen niin yhdessä molempien vanhempien kanssa kuin myös erikseen. Noin kolmasosassa vastauksista todettiin, ettei varsinaisia vakiintuneita toimintamalleja ole, vaan tilanteissa toimitaan tapauskohtaisesti. Lähes joka vastauksessa nousi esille se, että molemmille vanhemmille on tarjottu mahdollisuutta keskusteluun. Muutamassa vastauksessa kerrottiin perheiden myös toisinaan kokeneen, että riittää kun toinen vanhempi osallistuu. Myös Teams-tapaaminen oli koettu hyväksi eronneiden vanhempien kohdalla, ja myös niin, että toinen on paikan päällä ja toinen osallistuu Teamsilla. Yhdessä vastauksessa todettiin, että on tärkeää pitää vasukeskustelut yhdessä, jos vain mahdollista, sillä keskustelun aikana nousee paljon asioita, mitä lasten kanssa tehdään ja minkälaiset pelisäännöt eri kodeissa on, ja tällöin asiat tulevat hyvin esiin ja voidaan yhdessä miettiä, miten lapsi saa molemmissa kodeissa turvallisen ja luottamuksellisen ympäristön. Tämä sama vastaaja totesi hänellä olevan positiivinen ja kannustava ote keskusteluissa ja pitävänsä ilmapiirin neutraalina, asettumatta kummankaan puolelle ja miettivänsä asioita aina lapsen edun mukaisesti. Myös toinen vastaaja koki yhteisen keskustelun palvelevan parhaiten lapsen asiaa ja hyvinvointia. Muita erityisesti eronneiden vanhempien kanssa käytössä olevia toimintamalleja ei noussut vastauksissa esiin.

Varhaiskasvattajan roolista suhteessa lapseen vanhempien erotilanteessa nousi vastauksista pääsääntöisesti lapsen kuunteleminen, keskustelu ikätasoisesti, läsnäolo ja turvan tarjoaminen. Kahdessa vastauksessa todettiin olevan tärkeää, että aloite keskusteluun aiheesta lähtee lapselta itseltään ja että näihin lapsen keskustelunaloituksiin tartutaan. Myös päiväkodin merkitys lapsen elämässä muuttumattomana ja turvallista pysyvyyttä edustavana asiana nostettiin yhdessä vastauksessa esiin. Varsinaisia vakiintuneita toimintamalleja lasten tukemiseen vanhempien erotilanteessa ei todettu olevan.

Lähes kaikki vastaajat kokivat eroon liittyvän käsitteistön olevan heille tuttua, mutta noin puolissa vastauksissa todettiin termien avaamisen materiaalissa olevan hyvä asia. Toiveiksi nousi materiaalin suhteen eron käsittely lapsen kanssa, kirjalista ja käsitteiden avaaminen. Myös sisällysluetteloa ja helppolukuisuutta toivottiin.

5.5 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimukseen osallistumisen tulee olla vapaaehtoista, ja tutkimukseen osallistuvalla henkilöllä tulee olla oikeus keskeyttää ja peruuttaa osallistuminen milloin tahansa. Tutkittavan henkilön tulee saada tietoa tutkimuksen sisällöstä, henkilötietojen käsittelystä ja tutkimuksen käytännön toteutuksesta kuten siitä, mitä tutkimukseen osallistuminen konkreettisesti tarkoittaa ja millaiseksi kerättävän tutkimusaineiston käsittelyn ja säilyttämisen elinkaari on

suunniteltu. Informaatio annetaan selkeästi. Tutkittavalle annetaan riittävästi harkinta-aikaa osallistumispäätöksen tekemiseen, ja hänen tutkimusta koskeviin kysymyksiinsä tulee vastata. Tutkittavalle tulee antaa ymmärrettävä ja totuudenmukainen kuva tutkimuksen tavoitteista sekä osallistumisesta mahdollisesti koituvista haitoista ja riskeistä. Tutkimuksen vaikutuksista ja mahdollisista hyödyistä pitää kertoa realistisesti. (Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa 2019.) Tutkimus toteutettiin näiden eettisten periaatteiden mukaisesti. Ainoa tieto, joka kyselyyn vastaajista kerätään, oli se, kuinka kauan he ovat työskennelleet varhaiskasvatuksessa sekä se, missä yksikössä he työskentelevät. Nämä tiedot eivät tulleet mihinkään näkyviin, vaan olivat ainoastaan vastausten ryhmittelyä varten itselleni näkyvissä. Informaatio tutkimuksesta ja siihen osallistumisesta laadittiin huolella ja meni varhaiskasvatusyksiköiden johtajien sähköpostin kautta yksiköihin (Liite 2). Hyvinkään kaupungilta haettiin tutkimuslupa (Liite 3).

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista ei ole olemassa yksiselitteisiä ohjeita. Tutkimusta on syytä arvioida kuitenkin kokonaisuutena, jolloin sen sisäinen johdonmukaisuus painottuu. Tutkimuksen tarkoitus ja kohde, omat sitoumukset tutkijana suhteessa tähän tutkimukseen, aineiston keruu, tutkimuksen tiedonantajat, tutkijan ja tiedonantajien välinen suhde, tutkimuksen kesto, aineiston analyysi ja tutkimuksen raportointi liittyvät kaikki luotettavuuden arviointiin, ja tärkeää on myös näiden suhde toisiinsa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 163-164.) Näitä elementtejä on siis tarkasteltu ja avattu tässä opinnäytetyöraportissa. Odotin jonkin verran enemmän vastauksia, kuin mitä sain, mutta joka tapauksessa niitä tuli ihan mukavasti. Yksiköitä on yhteensä 25, joten vastaukset eivät kattaneet läheskään koko kaupungin päiväkotia. Uskon kuitenkin sinänsä saaneeni melko kattavan aineiston aiheesta. Saaduissa vastauksissa esiintyi hyvin paljon samankaltaisuutta, ja voisi siis ajatella, että samansuuntainen olisi tilanne myös muissa yksiköissä, kuin näissä, joista vastauksia saatiin. Tokikaan mitään täysin yksiselitteisiä totuuksia ei tällaisesta aineistosta voi johtaa, kuten laadullisessa tutkimuksessa harvoin pystytäänkään eikä se ole edes tarkoituksen mukaista. Kaiken kaikkiaan tutkimus ja saadut vastaukset sekä niiden analysointi palvelivat hyvin siinä, mikä olin alun perin tarkoituskin eli materiaalin aiheiden suuntaamisessa.

5.6 Materiaalin koostaminen

Materiaalin (Liite 4) koostaminen oli keskeinen vaihe opinnäytetyön toteutusta, ja siinä ikään kuin tiivistyy opinnäytetyön tekemiseen liittyvät elementit; tutkimuksen kautta kartoitetut varhaiskasvattajien näkemykset, tarpeet ja toiveet sekä lähdeaineiston tuottama tieto sovellettuna varhaiskasvatuksen näkökulmaan. Oppaita ja tietopaketteja koostaessa lähdekritiikki on erityisen tärkeää (Vilka & Airaksinen 2003, 53). Eli vaikka monesta asiasta oli tietoa kokemuksen kautta karttuneena sekä kuultuna ja luettuna, on tieto myös perusteltu luotettaviin lähteisiin viitaten. Toisaalta täysin yksiselitteisiä ohjeita ei ole esimerkiksi siitä, miten varhaiskasvatuksessa tulee toimia tietyissä tilanteissa ja mitä ottaa huomioon, joten virallista

tietoa soveltamalla on luotu näitä toimintamalleja. Tässä keskeisessä roolissa on ollut vuoropuhelu yhteistyökumppanin kanssa. Pelkkään lähdemateriaaliin perustuva opas taas ei olisi palvellut tarkoitusta käytännönläheisyydestä.

Näin ollen tiedon muokkauksen strategia sopii kuvaamaan materiaalin teon prosessia. Tällöin kirjoittaminen on luovaa ongelmanratkaisua ja sille on asetettu tavoitteet. Tekstissä on huomioitu vastaanottaja ja sille on määritelty vaatimustaso. Suunnitteluun on käytetty aikaa ja tekstistä on tehty ensiversiot, joita on muokattu, tarkistettu ja viimeistelty vaiheittain. Tiedon muokkauksen strategiaa käytettäessä myös ajatukset kehittyvät sekä selkiytyvät prosessin edetessä, ja pääasiat erottuvat karsien epäolennaisuudet pois. Sisällön ja kielellisen ilmaisun suhteet eivät ole itsestään selviä tai ongelmattomia, vaikka tarkoituksena onkin näiden yhteneväisyys. Tietoa muokkaava kirjoittaja pohtii ja arvioi omaa tekstin tekemisen prosessiaan ja kykenee näkemään oman tekstinsä myös ikään kuin ulkopuolisen silmin. Ajattelu on kielellistetty, ja se tuodaan vastaanottajan tulkittavaksi ja ymmärrettäväksi. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 66-67). Jokainen luku materiaalissa lähti liikkeelle lähdeaineistosta. Tästä teksti lähti muovautumaan kohti käytännönläheistä toteutusta. Halusin säilyttää materiaalissa myös vahvan faktapitoisuuden, joten osassa luvuista totesin parhaaksi tehdä ikään kuin tiivistetyn version siitä, mitä kyseinen asia merkitsee varhaiskasvatuksen kannalta ja mitä kasvattajien on syytä ottaa huomioon.

Tiedon tuottaminen ja toiminnan suuntaaminen liittyvät tiiviisti toisiinsa (Toikko & Rantanen 2009, 114). Materiaalin koostamisessa lähdettiin siis liikkeelle kyselyssä nousseista toiveista, joita olivat siis käsitteiden avaaminen, eron käsittely lapsen kanssa, kirjalista, helppolukuisuus ja sisällysluettelo sekä lähdeaineistoissa keskeiseksi nostetuista asioista varhaiskasvatuksen kannalta eli vanhempien kanssa työskentely ja eron käsittely lapsen kanssa. Kirjoja sekä muuta materiaalia ja tietoa on tuotettu vanhemmille sekä eronneiden vanhempien kanssa työskenteleville melko runsaasti, ja näistä oli tarkoituksena poimia ja soveltaa nimenomaan varhaiskasvatusta hyödyttävä tieto. Useat materiaalit ja oppaat joihin tutustuin, olivat nimenomaan tarkoitettu vanhempien ja lapsen tukemiseen eroprosessissa, ja käsittelivät paljon vanhempien keskinäistä toimintaa sekä toimintaa suhteessa lapseen. Tämän materiaalin koostamista ohjaava punainen lanka oli siis varhaiskasvatuksen näkökulma sekä käytännön läheisyys. Tavoitteena oli myös pitää materiaali melko tiiviinä ja asiapitoisena pakettina, jotta se tavoittaisi mahdollisimman monta lukijaa kiireisen varhaiskasvatuksen arjen keskellä, ja sitä kautta mahdollistaisi siitä saatavan hyödyn mahdollisimman monelle.

Toiminnallisissa opinnäytetöissä, jollainen siis myös tämä kyseinen kehittämistyö oli, pyritään lopulliseen tuotokseen luomaan visuaalisin ja viestinnällisin keinoin kokonaisilme, josta voidaan tunnistaa tavoitellut päämäärät (Vilkkä & Airaksinen 2003, 51). Aihealueiden perässä tai sisällä oli lueteltuna vielä erikseen ja korostettuna oranssein laatikoin asiat, jotka

nimenomaan tulee ottaa huomioon varhaiskasvatuksen näkökulmasta arjessa. Tällä nimenomaan pyrittiin korostamaan varhaiskasvatuksen näkökulman lisäksi tätä käytännönläheisyyttä.

Materiaalin keskeisimmät aiheet siis olivat eroon liittyvä käsitteistö, huoltajien kanssa työskentely varhaiskasvatuksen arjessa sekä lapsen tukeminen vanhempien erossa varhaiskasvattajan näkökulmasta. Materiaalissa esittelin myös lastenkirjoja, joiden kautta aihetta voi käsitellä lapsen kanssa. Kävin läpi yksitoista (11) lastenkirjaa, joista materiaaliin valikoitui suositeltavaksi seitsemän (7). Pidin tärkeänä, että käyn materiaalissa suositeltavat kirjat itse läpi, jotta ne ovat sellaisia, mitä voi hyvillä mielin suositella lasten kanssa luettavaksi. Lisäsin kirjojen yhteyteen myös teemat ja havaitsemani erityishuomiot kirjasta helpottaakseni mahdollisesti kasvattajan tai vanhemman valintaa kirjan suhteen. Lastenkirjojen yhteyteen koostin myös tietopaketin satujen merkityksestä lapselle, ja miten niiden kautta lapsi käsittelee asioita. Saduilla on sekä itseisarvo, mikä on sadun kokonaisuus hahmoineen ja tapahtumineen sekä näiden tuottama ilo lukijalle, että välineellinen arvo, joka muodostuu sadun sanomasta palvelleen esimerkiksi erilaisten tunteiden käsittelyssä (Ylönen 2007, 7). Aikuisille koostin myös listan, joka sisälsi kirjoja sekä linkkejä, joista saada monipuolisesti tietoa eroon liittyen. Näistä varhaiskasvattaja voi lukea aiheesta lisää tai myös vinkata vanhemmille luettavaksi.

Materiaalin loppuun lisäsin myös osion ”Varhaiskasvattajan työn tueksi”, joka käsitteli varhaiskasvattajan tunteita sekä ihmiselle luontaisia reaktioita stressaavissa ja kuormittavissa tilanteissa. Nämä on sisällytetty materiaaliin, sillä ne ovat merkittäviä niin varhaiskasvattajan työskentelyn kannalta kuin ylipäätään elämässämme sekä vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa.

5.7 Arviointi

Arvioinnin tehtävä on näyttää suuntaa kehittämistoiminnalle. Siinä puntaroidaan kehittämistyön perustelua, organisointia ja toteutusta. Arvioinnin tehtävä on myös tuottaa tietoa kehitettävästä asiasta. Arvioinnissa analysoidaan sitä, miltä osin tavoitteet on saavutettu ja miltä osin ei. Arvioinnilla voidaan pyrkiä yhteisten merkitysten luomiseen, ja tällöin kehittäminen on yleensä useiden eri tahojen intressinä. (Toikko & Rantanen 2009, 61.)

Arviointia tapahtui koko prosessin ajan keskusteltaessa yhteistyötahon kanssa Teamsin sekä sähköpostin kautta. Hankkeen yhteisöllinen sosionomi arvioi materiaalia kahteen kertaan matkan varrella ja varhaiskasvatuksen koordinaattori kertaalleen. Palaute oli oikeastaan positiiivista ja kiitosta tuli erityisesti käsitteiden avaamisesta. Yhteisöllinen sosionomi kertoi myös pystyneensä hyödyntämään materiaalin sanastoa eronneiden vanhempien kanssa työskentelyssä jo ennen sen valmistumista, ja kertoi näkemyksensä kentältä, että kokee olevan hyödyllinen materiaali tulossa. Vireystilaa käsittelevää kohtaa hän pohti liitteeksi, ja siirsinkin sen sitten lopullisessa materiaalissa loppuun liitteeksi varhaiskasvattajan tunteet -osion kanssa.

Pohdin koko tätä lukua useaan otteeseen opinnäytetyössä ja materiaalissa, mutta halusin sen säilyttää, sillä koen sen olevan niin merkityksellinen asia, ihan jo yleisestikin ihmisten vuorovaikutuksen kannalta. Varhaiskasvatuksen koordinaattori ja yhteisöllinen sosionomi arvioivat materiaalia myös sen valmistuttua, minkä pohjalta sitä oli mahdollista vielä muokata. Suurin osa kommentteista liittyi diojen ulkoasuun esimerkiksi hyvin pieneen tekstin kokoon tai laatikoiden kokoihin ja osa oli yksittäisten sanojen muutos- tai lisäysehdotuksia. Näiden kommenttien pohjalta hioin materiaalin vielä lopulliseen muotoonsa. Materiaalin arviointi jatkuu toki varmasti myös opinnäytetyöprosessin jälkeen, kun se pääsee laajempaan käyttöön.

Pyysin myös näiltä molemmilta yhteistyötahon edustajilta materiaalin arvioinnin lisäksi arviointia koko prosessin toteutuksesta ja yhteistyöstä kanssani. Hankkeen yhteisöllinen sosionomi arvioi yhteistyötä seuraavasti: ”Mun mielestä olet ollut itse aktiivisesti yhteistyössä ja pitänyt mua ajantasalla koko projektin ajan. Olet hyödyntänyt kommentteja ja ideoita työssäsi ja ollut valmis muokkaamaan työtäsi niiden pohjalta. Olet ollut joustava aikataulujen suhteen ja antanut aikaa lukea ja kommentoida materiaalia. Sulta on saanut myös lisätietoa ja vahvistusta omaan tietämykseen erotilanteissa ja huoltajusasioissa.” Varhaiskasvatuksen koordinaattorin kommentit yhteistyöstä: ”Mielestäni työskentelit tavoitteellisesti ja järjestelmällisesti. Pidit minuun (ja yhteisölliseen sosionomiin) yhteyttä sopivasti, niin että olimme koko ajan kartalla, mitä tapahtuu. Alun perin oli hyvä, että työsi aihe lähti sinun mielenkiinnostasi aiheeseen ja otit hyvin jatkoideoita meiltä vastaan. Lopputuloksena löysimme aiheesta varhaiskasvatukseen tarpeellisen muodon, joten uskon että kokonaisuus palvelee molempia osapuolia. Yhteistyö on siis sujunut oikein hyvin, kiitos siitä!” Koen myös yhteistyön olleen onnistunutta molempien yhteistyötahon edustajien kanssa. Joitain asioita olisi minun varmasti pitänyt selvittää ja sopia alkuun vielä selkeämmin, esimerkiksi miten materiaalia tullaan konkreettisesti käyttämään. Matkan varrella oli puhetta, että teen materiaalista vapaamuotoisen tallenteen sen esittelyä varten, mutta muuta puhetta materiaalin varsinaisesta käytöstä ei sinänsä ollut. Viimeisiä muokkauksia tehdessäni ja sähköposti-keskustelua käydessäni varhaiskasvatuksen koordinaattorin kanssa, hän kertoi ajatelleensa, että tätä puhuttua diaesitystä voitaisiin katsoa tiimipalavereissa sekä yksiköiden palavereissa. Toki varmasti myös heidän ajatuksensa materiaalin käytöstä ovat tarkentuneet sen valmistuessa, kun on nähty, millainen materiaalista tulee.

Työskentely oli toki myös jatkuvaa itsearviointia. Reflektointi on itselleni hyvin luontainen tapa toimia. Muutamaaan kertaan prosessin aikana meinasi tunteet mennä myöskin epätoivon puolelle kenties liiallisenkin reflektoinnin takia. Tuskailin muun muassa prosessin kulkua tutkimuksellisen kehittämisen näkökulmasta, ja pohdin onko työssäni riittävästi yhtymäkohtia tämän teoriaan. Tällöin sain tukea ohjaavalta opettajalta, ja hän myös haastoi juuri sopivasti opinnäytetyöprosessin aikana. Näiden keskustelujen pohjalta sain myös selkeytettyä peruste-luja tekemiselleni. Loppujen lopuksi olin todella tyytyväinen materiaaliin. Siitä ei ehkä tullut ihan niin tiivis paketti, mitä olin ajatellut, mutta koin, että oikein mitään ei myöskään olisi

voinut jättää pois tai tiivistää sen enempää informatiivisuuden kärsimättä. Opinnäytetyöra-porttiin olin myös melko tyytyväinen, ja mitä pidemmälle sen kirjoittamisessa pääsin, sitä luontevammalta sen kirjoittaminen alkoi tuntua. Haastavinta oli tehdä rajausta, mitkä aiheet ja asiat ovat sellaisia, jotka on hyvä sisällyttää raporttiin ja mitä taas voi jättää pois.

5.8 Opinnäytetyöprosessin jälkeen

Viimeinen vaihe kehittämistoiminnan prosessissa on levittäminen, josta käytetään myös nimitystä juurruttaminen ja valtavirtaistaminen. Tulosten levittämistä voidaan edistää tuotteistamisen avulla, mikä voi tarkoittaa esimerkiksi kehitettävän menetelmän mallintamista. Mallintamisessa keskeistä on myös kehittämistyön tulokseen liittyvä tarina. (Toikko & Rantanen 2009, 62-63.) Yhteistyötaho on toivonut heille tehtävistä opinnäytetöistä vapaamuotoisen tallenteen, jossa tuotos esitellään. Tallenne on siis power point -esitys, jossa puhun taustalla ja avaan sisältöä vielä tarkemmin. Tämä muoto istui erittäin hyvin projektiin, ja mahdollistaa myös mallintamista ja levittämisen liikkeelle laittamisen. Yhteistyökumppani pohti, että tätä versiota voisi sitten katsoa myös esimerkiksi tiimipalavereiden ja yksikön palavereiden yhteydessä. Pelkkää power point -esitystä voi sitten hyödyntää esimerkiksi itse lukien tai jos haluaa tarkistaa myöhemmin siitä jonkun asian, tai se voidaan toki myös tulostaa paperiseksi versioksi ryhmän käyttöön. Toikko & Rantanen (2009, 63) toteavat, että uusien käytäntöjen levittäminen on oma erityinen sosiaalinen prosessinsa. Tämä prosessi tulee varmasti jatkumaan oman työskentelyni päätyttyäkin. Muutama muukin taho on materiaalia pyytänyt saada sen valmistuttua, ja tulevaisuudessa suunnatessani mahdollisesti varhaiskasvatuksen tehtäviin, tulen materiaalin varmasti viemään mukani myös näihin yksiköihin. Vaikka materiaali on tehty tietyn kaupungin varhaiskasvatuksen käyttöön ja siellä toteutettuun kyselyyn pohjautuen, materiaali on kuitenkin hyvin yleisluontoinen.

6 Pohdinta

Opinnäytetyöprosessi oli kaiken kaikkiaan haastava, mutta ehdottomasti antoisa ja opettavainen kokemus, josta jäi päällimmäisenä positiivinen tunne. Lopputulokseenkin olin oikein tyytyväinen. Myös yhteistyökumppaneiden palautteen perusteella materiaali vastasi heidänkin odotuksiaan, mikä oli minulle yksi pääasioista, sillä tuo materiaali on se, joka varmasti tulee laajempaan ja ihan konkreettiseen käyttöön.

Kyselyn vastausten perusteella eronneiden vanhempien kanssa työskentely oli melko hyvin hallussa ja ainakin vastanneilla kasvattajilla oli aiheesta tietoa ja kokemusta. Teemoja oli selkeästi myös pohdittu ryhmissä aiemminkin. On haastavaa arvioida, mikä on laajemmin varhaiskasvatuksen tilanne tältä osin, sillä voihan olla, että kyselyyn on valikoitunut vastaamaan sellaisia kasvattajia, joille aihe on jollain tavalla läheinen ja sitä kautta aiheesta myös

keskivertoa enemmän tietoa. Varsinaisesti eroon liittyviä asioita ei ainakaan kovin laajasti varhaiskasvatuksen opinnoissa käsitellä, joten siltäkin kannalta voisi ajatella, että kaikilla ei erityistä tietämystä asiasta ole. Toivottavasti materiaali myös virittelisi ylipäätään keskustelua aiheen ympärille yksiköissä ja tiimeissä tai miksei ihan laajemmaltikin.

Lähteet

Painetut

Linnavuori, H., Murtorinne-Lahtinen, M. & Heikinheimo, K. 2021. Kaksi kotia - selviytymisopas vuoroasumiseen. Tampere: Vastapaino.

Karila, K. 2006. Kasvatuskumppanuus vuorovaikutussuhteena. Teoksessa Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A., Rasku-Puttonen, H. (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 91-108.

Laru, S., Riihonen, R. & Tuukkanen, K. 2013. Perhe osana varhaiskasvatusta. Teoksessa Oulasmaa, M. & Riihonen, R. (toim.) Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto, 47-63.

Mäkijärvi, L. 2014. Kahden kodin lapset. Jyväskylä: Docendo.

Ogden, P. & Fisher, J. 2016. Sensomotorinen psykoterapia. Keinoja trauman ja kiintymyssuhdevaurioiden hoitoon. Suomentanut Holländer, P.

Pojjula, S. 2016. Lapsi ja kriisi. Helsinki: Kirjapaja. 3., uudistettu painos.

Pruuki, H. 2017. Hyvä ero lapsen ja nuoren näkökulmasta. Teoksessa Pruuki, H. & Sinkkonen, J. Lapsi ja ero. Eväitä eteenpäin. Helsinki: Kirjapaja, 67-93.

Riihonen, R. 2013. Ammatilaisen omat tunteet haasteena ja työkaluna. Teoksessa Oulasmaa, M. & Riihonen, R. (toim.) Ammattikasvattajan kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto, 41-46.

Sinkkonen, J. 2017. Toisesta vanhemmasta vieraannuttaminen. Teoksessa Pruuki, H. & Sinkkonen, J. Lapsi ja ero. Eväitä eteenpäin. Helsinki: Kirjapaja, 49-66.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittäminen. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy. 3. korjattu painos.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi. Uudistettu painos.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Ylönen, H. (toim.) 2007. Satulaivan matkassa - sadut lapsen apuna vanhempien erotessa. Porvoo: Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliitto Ry.

Sähköiset

Helsingin kaupunki 2021a. Lastenvalvojat. Tapaaminen sopimusasioissa. Viitattu 17.1.2022.
<https://www.hel.fi/sote/toimipisteet-fi/aakkosittain/perho/lastenvalvojat/tapaaminen-sopimusasioissa/>

Helsingin kaupunki 2021b. Perheasioiden sovittelu. Viitattu 2.2.2022.
<https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaus¤t=true&id=3048>

Hyvinkään kaupunki 2021. Varhaiskasvatus. Viitattu 15.12.2021
<https://www.hyvinkaa.fi/kasvatus-ja-koulutus/varhaiskasvatus/>

Hyvinkään kaupunki 2022. Varhaiskasvatus. Hankkeet. Varhaiskasvatuksen yhteisölliset sosionomit. Viitattu 13.2.2022.
<https://www.hyvinkaa.fi/kasvatus-ja-koulutus/varhaiskasvatus/hankkeet/yhteisollisetvarhaiskasvatuksensosionomit/>

Häkkänen-Nyholm, H. 2010. Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa. Duodecim 126 (5), 499-505. <https://www.duodecimlehti.fi/duo98659>

Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Viitattu 14.11.2021.
https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Jaakkola, M. 2020. Miten puhua erosta lapsen kanssa? Viitattu 31.3.2022.
<https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/miten-puhua-erosta-lapsen-kanssa/>

Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta - opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Stakes oppaita 63. Viitattu 2.2.2022.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77944/OPA2006_063_Stakes.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kontula, O. 2013. Yhdessä vai erikseen? Tutkimus suomalaisten parisuhteiden vahvuuksista, ristiriidoista ja erojen syistä. Perhebarometri 2013. Väestöntutkimuslaitos katsauksia E 47/2013. Viitattu 9.12.2021.
http://vaestoliitto-fi.directo.fi/@Bin/951ce2d5a1f10f92ab54ad74e7f9e34e/1639050145/application/pdf/2979010/Perhebarometri2013_web_1.pdf

Laki lapsen elatuksesta 1975/704. Viitattu 12.1.2022.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1975/19750704>

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361. Viitattu 12.1.2022.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>

Lastensuojelulaki 2007/417. Viitattu 18.1.2022
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Minilex 2022. Perheoikeus. Lapsen huolto ja tapaamisoikeus. Lapsen tapaamisoikeuden täytäntöönpano. Viitattu 10.3.2022
<https://www.minilex.fi/a/lapsen-tapaamisoikeuden-t%C3%A4yt%C3%A4nt%C3%B6npano>

Monimuotoiset perheet 2021. Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa - Opas kasvatus- ja opetusalan ammattilaisille. Viitattu 3.3.2022.

<https://monimuotoisetperheet.fi/wp-content/uploads/2021/10/Opas-varhaiskasvattajille.pdf>

Oikeus.fi 2021. Lapsen huoltoa koskevien erimielisyyksien käsittely. Viitattu 24.1.2022.

<https://oikeus.fi/fi/index/laatikot/perheasiatoikeudessa.html>

Opetushallitus 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Viitattu 7.12.2021.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Tilastokeskus 2021. Perheet 2020. Viitattu 14.11.2021.

https://www.stat.fi/til/perh/2020/perh_2020_2021-05-28_tie_001_fi.html

Liitteet

Liite 1: Kysely	37
Liite 2: Saatekirje tutkimuksesta.....	39
Liite 3: Tutkimuslupa	40
Liite 4: Materiaali.....	40

Liite 1: Kysely

Taustatiedot

Varhaiskasvatustyksikkö, jossa työskentelet:

Kuinka monta vuotta olet työskennellyt varhaiskasvatuksessa:

Kokemukset työskentelystä eronneiden huoltajien kanssa

Minkälaiset tilanteet ovat olleet erityisen haastavia? Miten niissä on toimittu?

Millaisissa tilanteissa työskentely on ollut erityisen onnistunutta? Minkä ajattelet vaikuttaneen tähän?

Koetko eronneiden huoltajien kanssa työskentelyn erilaiseksi verrattuna yhdessä olevien huoltajien kanssa työskentelyyn? Millä tavalla se eroaa?

Miten koet huolen puheeksi ottamisen eronneiden huoltajien kanssa työskennellessä? Onko se yhtä helppoa tai haastavaa kuin yhdessä olevien huoltajien kanssa tai onko siinä jotakin erityispiirteitä?

Miten huoltajien tasavertainen kohtelu toteutuu? Koetko sen vaativan erityistä huomiota eronneiden huoltajien kanssa työskentelyssä?

Mitä ajattelet bonusvanhemman tai huoltajan uuden puolison roolista suhteessa lapseen? Minkälaisia kokemuksia sinulla on heidän osallistumisestaan lapsen arkeen varhaiskasvatuksen näkökulmasta?

Käytössä olevat toimintamallit

Minkälaisia vakiintuneita toimintamalleja yksikössä on vasu-keskusteluiden järjestämisestä eronneiden huoltajien kohdalla? Ovatko nämä toimivia tai olisiko niissä kehitettävää?

Miten tiedottamisessa ja osallisuuden mahdollistamisessa on huomioitu molemmat huoltajat?

Onko yksikössä muita erityisesti eronneiden huoltajien tai heidän lastensa kanssa työskentelyyn liittyviä käytäntöjä? Ovatko nämä toimivia tai olisiko niissä kehitettävää?

Varhaiskasvatuksessa oleva lapsi ja ero

Millainen rooli varhaiskasvattajalla on tai pitäisi mielestäsi olla suhteessa varhaiskasvatuksessa olevaan lapseen hänen huoltajiensa erotilanteessa ja sen jälkeen?

Onko yksikössä vakiintuneita toimintatapoja lapsen tukemiseen eroprosessissa? Millaisia? Koetko tai kokisitko tällaiset tarpeellisiksi?

Materiaali

Onko eroon liittyvä käsitteistö (esim. huoltajuusasiat ja etä-/lähivanhempi) ja palvelut (esim. lastenvalvoja ja perheasioiden sovittelu) sinulle tuttuja? Tai ovatko nämä varhaiskasvatuksessa yleisesti tunnettuja termejä?

Minkälaisia toiveita ja ajatuksia sinulla on materiaalin sisällöstä tai muuten materiaalista?

Liite 2: Saatekirje tutkimuksesta

Hei ja mahtavaa alkanutta vuotta!

Olen Laurean sosionomiopiskelija. Teen opinnäytetyönäni ns. perehdytysmateriaalia eronneiden huoltajien kanssa työskentelystä varhaiskasvatuksessa Hyvinkään kaupungille ja myös osana Yhteisöllisen työtavan laajentaminen ja kehittäminen 2021-2022 -hanketta.

Materiaalin tavoitteena on tukea kasvattajia työssään lisäten tietoisuutta ja ymmärrystä huoltajien eron vaikutuksista koko perheen elämään. Mitään varsinaista ongelmaa tai haastetta ei siis asiasta ole sinänsä noussut, vaan kehittämistyön tavoitteena on ennemminkin ennaltaehkäistä näiden ongelmien ilmaantumista, mahdollistaa entistä vuorovaikutuksellisempaa kohtaamista ymmärryksen ja tietämyksen syventyessä sekä löytää, kehittää ja jakaa yksiköiden välillä ihan konkreettisia toimintamalleja työskentelyn tueksi. Eroperheitä on koko ajan kasvavissa määrin, ja keskustelu aiheen ympärille on myöskin erittäin tervetullutta.

Varhaiskasvattajien näkemykset ja kokemukset aiheesta ovat äärimmäisen tärkeitä, jotta materiaali palvelisi mahdollisimman hyvin. Siksi olen laatinut kyselyn varhaiskasvattajille. Toiveena olisi, että jokaisesta yksiköstä ainakin kaksi varhaiskasvattajaa voisi vastata kyselyyn. Kysely on melko laaja, joten toivottavasti näille vastaajille löytyisi noin 45 minuutin aika vastata kyselyyn työajalla.

Käsittelen kerättyä aineistoa ehdottoman luottamuksellisesti eikä tutkimuksessa tule esille yksittäisiä vastaajan tietoja. Varhaiskasvatusyksikköä, jossa vastaaja työskentelee, kysytään ainoastaan vastausten luokittelua varten. Sama myöskin työskentelyvuosien osalta; ne eivät tule mihinkään tuloksiin varsinaisesti näkyville, vaan antavat lähinnä vain osviittaa siitä, kuinka pitkältä ajalta vastaajan kokemukset ovat. Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista.

Tässä linkki kyselyyn: <https://forms.office.com/Pages/ResponsePage.aspx?id=1-m58GaNfKucHGSHxHligHazvgwqg0dCp2TNCufp7DRUNUdQTUxVMzlyRzlwNTNnnVpRmlpYOTc5RS4u>

Vastata voi 31.1.2022 asti. Kysymykset ovat näkyvissä myös alla. Mikäli kyselyyn liittyy herää kysymyksiä, voitte olla yhteydessä minuun.

Kiitos kovasti jo etukäteen vastauksistanne!

Maria Kärkkäinen

Liite 3: Tutkimuslupa

HYVINKÄÄN KAUPUNKI
Sivistystoimi
Varhaiskasvatuksen johtaja

Viranhaltijapäätös
30.11.2021

137 / 2021

HYD/1516/13.00.00/2021

1 / 2

Tutkimuslupa / Maria Kärkkäinen

Valmistelija

Toimistosihteerinä [REDACTED]

Päätösperustelut

Hyvinkään Laureassa sosionomiopintoja suorittava Maria Kärkkäinen hakee tutkimuslupaa Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatukseen. Tutkimus liittyy opinnäytetyöhön jonka alustava nimi on "Ero varhaiskasvatuksessa olevan lapsen perheessä - Materiaali varhaiskasvatuksen henkilöstölle huoltajien kanssa tehtävän työn tueksi".

Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksen käytettäväksi materiaali, joka lisää varhaiskasvattajien tietoisuutta eroon liittyvistä asioista sekä tukee varhaiskasvattajien työskentelyä eronneiden huoltajien kanssa.

Tutkimuksen aineisto kerätään varhaiskasvatuksen henkilöstölle suunnatulla kyselyllä tammikuun 2022 aikana.

Opinnäytetyön arvioidaan valmistuvan maaliskuussa 2022.

Päätös

Myönnetään Maria Kärkkäiselle hakemuksen mukaisen tutkimusluvan Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatukseen. Ehtona on, että kaikki tutkimukseen osallistuvat ovat tietoisia tutkimuksen tarkoituksesta.

Maria Kärkkäinen sitoutuu noudattamaan voimassa olevia tutkimusaineiston käsittelyyn, säilyttämiseen ja tietosuojalainsäädäntöön liittyviä ohjeita.

Valmis, julkaistava materiaali tulee toimittaa Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatukseen kirjallisessa tai sähköisessä muodossa.

Hyvinkään varhaiskasvatuksesta yhteyshenkilönä toimii varhaiskasvatuksen koordinaattori [REDACTED].

Toimivallan peruste

Sivistystoimen toimintasääntö § 4 kohta 4.17

Tiedoksi

Maria Kärkkäinen
[REDACTED]
varhaiskasvatuksen johtoryhmä
opela

Liitteet

tutkimuslupahakemus Kärkkäinen M Maria
Kärkkäinen ONT suunnitelma

[REDACTED]
Varhaiskasvatuksen johtaja

Liite 4: Materiaali

Ero varhaiskasvatuksessa olevan lapsen perheessä

Materiaali varhaiskasvatuksen henkilöstölle vanhempien kanssa tehtävän työn tueksi

Johdanto

Materiaalin tarkoitus on tukea varhaiskasvattajia heidän työssään eronneiden vanhempien sekä heidän varhaiskasvatuksessa olevien lastensa kanssa. Materiaali on rakennettu ajankohtaisen lähdemateriaalin pohjalta sekä aiheita ja tarpeita on kartoitettu Hyvinkään varhaiskasvatuksen henkilöstölle teetetyn kyselyn kautta. Materiaalissa käytetyistä lähteistä on koostettu loppuun yhteinen lähdeluettelo.

Mäkijärvi toteaa teoksessaan *Kahden kodin lapset* (2014), että **eronneiden vanhempien kanssa työskentelyssä ilmenee ongelmia, mikäli varhaiskasvattajat lähtevät mukaan vanhempien riitoihin ja valitsevat puolia, laiminlyövät ilmoitusvelvollisuutta lastensuojeluasiassa, kieltäytyvät antamasta lapsesta tietoja tai luovuttamasta lasta toiselle vanhemmalle ilman perusteltua syytä, sekä jos henkilökunta ei ole tietoinen ajankohtaisesta lainsäädännöstä koskien lasten huoltoa ja tapaamisoikeuksia.** Tämän materiaalin on tarkoitus nimenomaan tukea varhaiskasvattajia työssään ehkäisten näiden ongelmien syntymistä.

Johdanto

Materiaali keskittyy siis eroon liittyviin käsitteisiin ja ilmiöihin, konkreettiseen arkiseen työskentelyyn eronneiden vanhempien kanssa sekä varhaiskasvatuksessa olevan lapsen tukemiseen vanhempien erotilanteessa. Materiaalin lopussa liitteenä on myös osio ”Varhaiskasvattajan työn tueksi”, joka käsittelee varhaiskasvattajan omia tunteita sekä ihmiselle luontaisia reaktioita stressaavissa ja kuormittavissa tilanteissa. Nämä on sisällytetty materiaaliin, sillä ne liittyvät läheisesti varhaiskasvattajan työskentelyyn ja ovat merkittäviä myös ylipäättään elämässämme hyvinvointimme kannalta sekä vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Tähän materiaaliin ne on sisällytetty myös siksi, että eroa läpikäyvä vanhempi on monesti ainakin jossain määrin stressaantunut tai kuormittunut, joten nämä teemat voivat auttaa myös heidän reaktioidensa ja toimintansa ymmärtämisessä. Vanhemman käytös ja toiminta saattaa poiketa aiempaan totutusta, tai yhtäläillä vanhempi voi vaikuttaa ulospäin täysin tyyneksi, vaikka sisällä myrskyä. Tällaisessa ali- tai ylivireystilassa ihminen ei myöskään ole yleensä optimaalisimmillaan ottamaan vastaan esimerkiksi kasvattajan kertomaa tietoa lapsesta.

Materiaalin on toteuttanut Laurea Ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelija Maria Kärkkäinen oppinnäytetyönään yhteistyössä Hyvinkään kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa.

3

Sisällys

5-8 Eroon liittyviä käsitteitä

9-10 Eronneiden vanhempien kanssa työskentely

11-12 Varhaiskasvattaja lapsen tukena vanhempien erossa

13-14 Materiaalia lapsille ja aikuisille

Liitteet: Varhaiskasvattajan työn tueksi

13 Varhaiskasvattajan omat tunteet vanhempien kanssa työskentelyssä

14-15 Vireystila

16 Lähteet

4

Eroon liittyviä käsitteitä

Huoltajuus Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiensa välillä, mutta myös muita lapselle tärkeitä ihmissuhteita on vaalittava. Huoltaja päättää lapsen hoidosta, kasvatuksesta, koulutuksesta, asuinpaikasta, harrastuksista sekä muista henkilökohtaisista asioista, joita ovat esimerkiksi lapsen nimi, uskontokuntaan kuuluminen, terveydenhuolto, varhaiskasvatus ja passin hakeminen.

Yhteishuolto Molemmat vanhemmat vastaavat lapsen huollosta yhteisesti.

Yksinhuolto Toinen vanhempi vastaa yksin lapsen huollosta. Lapsi kuitenkin saattaa tavata toista vanhempaa säännöllisesti ja tämä vanhempi olla aktiivisesti mukana lapsen elämässä.

Oheishuolto Vanhemmat voivat sopia myös muun henkilön kanssa, että lapsen huolto uskotaan vanhempien tai toisen vanhemman ohella kyseiselle henkilölle. Oheishuoltajalla on samat oikeudet kuin huoltajalla muutenkin.

Tiedonsaantioikeus Vanhemmalla, joka ei ole lapsen huoltaja, on sama oikeus kuin huoltajalla saada lasta koskevia salassa pidettäviä tietoja viranomaisilta ja yksityisiltä palveluntuottajilta joko kaikissa tai sopimuksessa määrätyissä asioissa.

Huomioitavaa varhaiskasvatuksessa

Kasvattajan tulee tietää, kenellä on lapsen huoltajuus eli kuka päättää lapsen asioista sekä kenellä on tiedonsaantioikeus lapsen varhaiskasvatusta koskevista asioissa

5

Eroon liittyviä käsitteitä

Lähivanhempi, etävanhempi ja vuoroasuminen Lähivanhempi on se, jonka luona lapsella on virallinen osoite. Etävanhempi on tapaava vanhempi. Vuoroasumisessa lapsi asuu suunnilleen yhtä paljon molempien vanhempien luona.

Bonusvanhempi ja uusperhe Uusperhe muodostuu kahden aikuisen välille, joista ainakin toisella on ennestään alle 18-vuotias lapsi. Uusperhe eroaa ensiperheestä sen toiminnalta, rakenteelta ja suhteilta. Monissa perheissä puhutaan nykyisin bonusvanhemmista ja bonussisaruksista puolisisarusten ja äiti- ja isäpuolien sijaan. Uusperheet ovat monimuotoisia; perheessä voi olla lapsi tai lapsia vain toisen aikuisen aiemmasta suhteesta tai molempien aikuisten aiemmista suhteista, ja näiden lisäksi perheessä voi olla myös yhteisiä lapsia.

Vieraannuttaminen Vieraannuttamisella tarkoitetaan vanhemman toimimista erotilanteessa siten, että lapsen ja toisen vanhemman vuorovaikutussuhde olennaisesti vaikeutuu ja joissakin tapauksissa katkeaa kokonaan. Vieraannuttamista esiintyy yleensä vaikeiden erojen yhteydessä, ja toiminnan motiivina on yleensä vieraannuttajan viha ja katkeruus toista vanhempaa kohtaan. Lukuisat tutkimukset ovat osoittaneet vieraannuttamisen vaarantavan lapsen psyykkistä kehitystä.

Huomioitavaa varhaiskasvatuksessa

Kuten ensiperheet, myös uusperheet ovat kaikki yksilöllisiä. Joissain perheissä bonusvanhempi saattaa olla lapsen arjessa mukana jopa enemmän kuin biologiset vanhemmat. Toisaalta taas yhtä normaalia on se, että biologiset vanhemmat huolehtivat pääasiassa lapsen arjesta, ja bonusvanhempi on sivummassa. Erilaisten järjestelyjen taustalla on yleensä myöskin aina moninaisia syitä, joita varhaiskasvattaja ei välttämättä tiedä, eikä aina tarvitsekaan tietää.

Kasvattajan on tärkeää tuntee terminä ja ilmiönä vieraannuttaminen. Vieraannuttamista voi olla toisinaan vaikea tunnistaa, eikä siihen puuttuminen sinällään ole varhaiskasvattajan tehtävä. Tärkeää on säilyttää ammatillisuus, ja olla lähtemättä tilanteeseen mukaan, puolin tai toisin. Erityisesti vieraannuttamista esiintyessä tai sitä epäiltäessä, on kasvattajan tärkeää pitää lapselle yllä positiivista mielikuvaa molemmista vanhemmista. Myös vieraannuttamista epäiltäessä voi olla yhteydessä sosiaalitoimeen.

6

Eroon liittyviä käsitteitä

Tapaamisoikeus Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus luoda ja säilyttää myönteinen ja läheinen suhde myös siihen vanhempansa, jonka luona lapsi ei asu. Tapaamisoikeuteen kuuluu, että lapsi saa ajoittain olla tämän vanhemman luona tai tavata tätä muualla taikka pitää tähän yhteyttä muulla tavoin, ja molempien vanhempien on omalta osaltaan myötävaikutettava tapaamisoikeuden toteutumiseen. Vanhemman on kasvatustehtävässään vältettävä kaikkea, mikä voi aiheuttaa haittaa lapsen ja toisen vanhemman väliselle suhteelle.

Elatus ja elatusapu Lapsella on oikeus riittävään elatukseen, mikä käsittää lapsen kehitystason mukaisten aineellisten ja henkisten tarpeiden tyydyttämisen, lapsen tarvitseman hoidon ja koulutuksen sekä tästä aiheutuvat kustannukset. Vanhemmat vastaavat lapsen elatuksesta kykynsä mukaan. Vanhempi voidaan velvoittaa suorittamaan lapselle elatusapua, jos hän ei muulla tavoin huolehdi lapsen elatuksesta, lapsi ei asu pysyvästi hänen luonaan tai lapsi asuu vuorotellen hänen ja toisen vanhemman tai muun huoltajan luona. Tavallisimmin etävanhempi maksaa elatusapua eli elatusmaksua lähivanhemmalle, ja Elatusmaksun saaja hoitaa pääasiassa kaikki lapsen normaaliin elämiseen liittyvät kulut ja hankinnat, ellei toisin ole sovittu.

Huomioitavaa varhaiskasvatuksessa

Tapaamisoikeus on ensisijaisesti lapsen oikeus, ja tapaavalla vanhemmalla ei ole velvollisuutta tapaamisiin. Joissain tapauksissa voi siis olla, että tapaamiset eivät toteudu, ja tämä saattaisi näkyä varhaiskasvatuksen arjessa esimerkiksi sellaisena tapauksena, että etävanhempi ei saavu noutamaan lasta, vaikka näin olisi sovittu. Tällaisessa tilanteessa tietysti oltaisiin yhteydessä lähivanhempaan, ja lähivanhempi on se, joka aina viime kädessä ottaa vastuun. Mikäli tapaamissopimusta laiminlyödään jatkuvasti, on vanhempien toki aiheellista pohtia sopimuksen muuttamista.

Mikäli toinen vanhempi maksaa elatusmaksua, kuuluvat lapsen hankintojen kustannukset useimmiten tälle elatusmaksun saajalle

Eroon liittyviä käsitteitä

Lastenvalvoja ja sopimukset Lastenvalvojan luona neuvotellaan yleensä neljästä sopimuksesta; lapsen asuminen, lapsen huolto, elatusapu ja tapaamisoikeus. Lastenvalvoja ei määrää sopimusten sisällöstä, mutta lastenvalvoja auttaa osapuolia pääsemään sopuun asioista. Lastenvalvoja laatii vanhempien sopimista asioista täytöntöönpanokelpoisen asiakirjan ja vahvistaa tämän, mikäli se on lapsen edun mukainen.

Käräjäoikeus Lasta koskevat asiat voidaan ratkaista myös käräjäoikeudessa. Asiat voidaan käsitellä kirjallisesti, yleensä avioeron yhteydessä, mikäli vanhemmat ovat asioista yksimielisiä. Mikäli vanhemmat ovat erimielisiä, käsitellään asioita tilanteen mukaan valmisteluistunnossa, sovittelussa ja/tai pääkäsitelynä, ja käräjäoikeus tekee päätöksen lapsen edun mukaisesti.

Perheasioiden sovittelu Perheoikeudellinen yksikkö sekä myös seurakunta tarjoavat perheasioiden sovittelua. Perheasioiden sovittelussa vanhempia pyritään auttamaan ratkaisemaan ristiriitoja ja turvaamaan erityisesti lapsen asemaa ero tilanteessa. Sovittelussa ei tehdä virallisia ja vahvistettuja sopimuksia, vaan pyritään keskustelun kautta löytämään ratkaisuja lasten asioiden ja arjen käytäntöjen järjestämiseksi sekä toimivan yhteistyövanhemmuuden edellytysten turvaamiseksi.

Huomioitavaa varhaiskasvatuksessa

Kasvattajan on hyvä olla tietoinen tarjolla olevista palveluista, jotta voi ohjata vanhempia oikean tuen piiriin

Lähes aina käräjäoikeuden liittyessä eroon, vanhempien välit ovat tai ovat olleet erimieliset ja mahdollisesti myös riitaiset. Kasvattajien tulisi saada tietää käräjäoikeuden päätöksistä niiltä osin kuin ne koskevat lasta varhaiskasvatuksen toiminnan näkökulmasta, eli huoltajuuteen, tiedonsaantioikeuteen, tapaamisiin tai myös mahdolliseen lähestymiskieltoon liittyen. Näistä tiedottaminen on vanhempien vastuulla.

Eronneiden vanhempien kanssa työskentely varhaiskasvatuksessa

Eronneiden vanhempien kanssa työskentelyä ohjaavat tietysti samat periaatteet, kuin yhdessä olevien vanhempien kanssa työskentelyä, eli toisen kuuleminen, kunnioitus, luottamus ja dialogi. Luottamuksellisen suhteen rakentaminen lähtee liikkeelle lapsen aloittaessa varhaiskasvatuksessa, ja matkan varrella kannattaa panostaa suhteen kehittämiseen ja syventämiseen. Tällöin yhteistyö myös haastavissa tilanteissa mahdollistuu. Tietyissä asioissa eronneiden vanhempien kanssa työskentely saattaa kuitenkin vaatia erityishuomiota ja mahdollisesti erityisiä järjestelyjä sekä panostusta verrattuna yhdessä oleviin vanhempiin.

Tiedottaminen

- Kaikki info aina molemmille vanhemmille. Tämä on erityisen tärkeää, mikäli vanhempien välit ovat kehnot. Ei voida laskea sen varaan, että tieto siirtyy vanhemmalta toiselle.
- Varhaiskasvatuksen sähköinen viestintäväline hyvä ja tasavertainen paikka tiedottamiselle. Varmistus, että molemmilla vanhemmilla on tunnukset olemassa.

Vasu-keskustelut

- Kutsu ja aikataulun sopiminen molempien vanhempien kanssa
- Ensisijaisesti yhdessä, tarvittaessa erikseen
- Yhteisessä keskustelussa molempien vanhempien näkemykset tulevat esille niin kasvattajille kuin vanhemmille itselleenkin. Yhteisistä tavoitteista on myös helpompi sopia ja näin ollen myös niihin sitoutua. Jos taas vanhempien välit ovat todella riitaisat, voi keskustelu yhdessä johtaa siihen, että keskustelun todellinen tarkoitus ei toteudu, vaan jää esimerkiksi vanhempien riitelyn ja toistensa syyttelyn varjoon.
- Teams-keskustelu myös yksi vaihtoehto, ja voi madaltaa kynnystä yhteiseen keskusteluun myös niiden vanhempien kohdalla, joiden välit ovat haasteellisemmat
- Kasvattajan on tärkeää pysyä puolueettomana. Kasvattaja saattaa toisinaan joutua kiinnittämään erityistä huomiota siihen, että keskustelu pysyy lapsen asioissa. Kasvattajan voi joskus olla hyvä myös kannustaa vanhempia yhteistyöhön keskenään, ja muistuttaa tämän merkityksestä lapsen hyvinvointiin.

Eronneiden vanhempien kanssa työskentely varhaiskasvatuksessa

Huolen puheeksi ottaminen

- Rohkeasti ja avoimesti, molempien vanhempien kanssa
- Lapsi aina keskiössä
- Tarvittaessa ohjaaminen muiden palvelujen piiriin, yhteydenotossa auttaminen mahdollisuuksien mukaan
- Lastensuojeluilmoituksen/palvelutarpeen arvio –yhteydenoton tekeminen ensisijaisesti yhdessä vanhempien kanssa tai asiasta etukäteen vanhempien kanssa keskustellen luottamuksellisen suhteen säilyttämiseksi

Vanhempien tasavertaisuus ja osallisuus

- Omia ajatuksiaan ja toimintaansa tasavertaisuuden suhteen ja osallisuuden edistäjänä kannattaa tarkastella
- Etävanhemman osallisuuden mahdollistaminen saattaa tarvita tietyissä tilanteissa erityistä huomiointia, mikäli hän on fyysisesti läsnä harvoin tai ei ollenkaan. Esimerkiksi ryhmän blogi on hyvä kanava tähän.

Myös varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnitelma sisältää asioita, jotka liittyvät eronneiden vanhempien kanssa työskentelyyn. Erityisesti hakuun liittyvät asiat sekä lähestymiskielto ovat tällaisia asioita. Toinen vanhempi ei esimerkiksi voi ilman pätevää syytä kieltää luovuttamasta lasta toiselle vanhemmalle.

Kasvattaja lapsen tukena vanhempien erossa

Erityisesti vanhempien riitaisassa erossa lapsen oma resilienssi eli kyky joustaa ja sopeutua haastaviin tilanteisiin, nousee lapsen tärkeimmäksi selviytymiskeinoksi

Resilienssitaitojen kehittämisessä keskeistä on oppia selviämään haasteista sekä pärjäämään niiden herättämien tunteiden kanssa. Tätä voidaan vahvistaa lapsen omien ongelmanratkaisustrategioiden oppimista tukemalla sekä tietoisuustaitojen keinoin. Lapsen itsetunnon vahvistaminen positiivisen palautteen ja pärjäävyyden kokemusten kautta on tärkeää, sillä myönteinen minäkäsitys on keskeistä resilienssin kehittämisessä. Yhteisöllisyys ja vuorovaikutustaitojen tukeminen on tärkeää, sillä yhteyden kokemukset muihin ihmisiin vahvistavat myös resilienssiä ja hyvinvointia ylipäänsä

Lapset reagoivat ympäröiviin muutoksiin muun muassa kysellen, protestoiden, itkien tai muuten mielipahaansa ilmaisten ja kieltäytyen puhumasta tai muuten vetäytyen. Lasten reaktiot vaihtelevat temperamentin, tunteitaitojen, perheen vuorovaikutuskulttuurin ja ympäristön mukaan. Lapsen toipumiseen vanhempien erosta vaikuttaa muun muassa se, miten lapsen on mahdollista emotionaalisesti valmistautua vanhempien eroon, vanhempien yhteistyökykyisyys eron jälkeen sekä lapsen omat tunnesäätelytaidot

Kasvattaja viestittää olemuksellaan, äänellään ja toiminnallaan, että tästä selvitään, vaikka lapsi kokisi suuriakin tunteita. Kasvattaja auttaa lasta kääntämään vaikeudet vahvuudeksi sanoittamalla lapsen tunteita ja työstämällä niitä toiminnan kautta. Näin lapsi pääsee tunnetilasta eteenpäin. Sylittely ja muu läheisyys sekä läsnäolo on myös tärkeää.

11

Kasvattaja lapsen tukena vanhempien erossa

Lapsella on suuri tarve olla vanhemmilleen lojaali ja rakastaa heitä. Tärkeää huoltajien olisikin tukea suhdetta toiseen vanhempaan, ja tehdä lapselle selväksi, että hänellä on täysi oikeus rakastaa molempia vanhempiansa. Tämä tuottaa lapselle turvaa ja hyvinvointia. Olisi myös hyvä pystyä kuuntelemaan hyväksyvällä ja kannustavalla tavalla lapsen puhetta toisesta vanhemmasta ja tämän kanssa tehdystä asioista.

Tässä myös varhaiskasvattaja voi olla tärkeässä roolissa pitämällä lapsen mielessä positiivista mielikuvaa molemmista vanhemmista ja kuunnella innostuneesti, mitä lapsi on kummankin vanhemman kanssa esimerkiksi tehnyt. Erityisen tärkeää tämä on silloin, jos vanhemmat eivät pysty tukemaan lapsen suhdetta toiseen vanhempaan. Lapsi voi myös tuoda esimerkiksi molempien vanhempien kuvat päiväkotiin.

Varhaiskasvatus voi olla ainakin hetkellisesti ainoa pysyvä ja muuttumaton asia lapsen elämässä vanhempien eron hetkellä.

Päivittäiset rutiinit ja ennakoitavuus varhaiskasvatuksessa erityisen tärkeitä muun elämän mahdollisessa myllerryksessä

Lapsi on lapsi ja elää hetkessä eikä mieti eroa samalla tavalla kuin aikuinen. Lapsi miettii eniten konkreettisia asioita, jotka hänen elämässään muuttuvat.

Tärkeää on siis myös mahdollistaa lapsen elää mahdollisimman tavallista arkea, ja antaa lapsen olla aloitteellinen osapuoli vanhempien erosta tai sen herättämistä tunteuksista keskusteltaessa. Näihin keskustelunaloituksiin on kuitenkin tärkeää tarttua, ja luoda ilmapiiri, että näistä asioista saa ja on turvallista puhua myös varhaiskasvatuksessa. Toiset lapset saattavat myös ihmetellä, mikäli lapsi kertoo esimerkiksi hänen vanhempiensa eronneen ja hänellä olevan kaksi kotia, jolloin kasvattajan on hyvä käsitellä näitä asioita lapsen tasoisesti myös muiden lasten kanssa.

12

Materiaalia

Lapsen kanssa käsittelyyn

Gray, Kes 2009. Rakkausliima

(runokirja, vanhempien rakkaus lasta kohtaan säilyy)

Rinnevuori, Esko & Porrassalmi, Kirsi 2013. Pasiin kaksi kotia

(käytännölläheinen, konkreettinen, omat osiot myös vanhemmalle)

Saarenvirta, Sinimarja & Ponsimaa, Petteri 2004. Älkää huutako!

(jännittävä tarina, lapsen rohkeus ja selviytyminen, tunteet, ikäsuositus 5+)

Tontteri, Maisa & Talvitie, Virpi 2011. Okko Oravan kaksi pesää

(vanhempien riitely, vuoroasuminen, ympäristön tuki)

Walsh, Melanie 2012. Minulla on kaksi kotia

(vuoroasuminen, konkreettiset asiat)

Weninger, Brigitte 2008. Nähdään taas, isä

(toisen vanhemman ikävöiminen)

Ylönen, Hilikka (toim.) 2007. Satulaivan matkassa – sadut lapsen apuna vanhempien erossa

(erilaisia satuja lapsen kanssa yhdessä luettavaksi, sisältää myös satuihin ja tunteisiin liittyviä tehtäviä, osa sopii myös lapsiryhmille)

Sadut ja tarinat asioiden käsittelyn tukena

- Erityisesti sadut ovat yleensä etäällä todellisuudesta sisältämällä mielikuvittellisia hahmoja ja tapahtumia
- Sadut tarjoavat ihmeitä ja seikkailua tuoden hyvää mieltä
- Sadut herättävät erilaisia tunteita
- Lapsella on tarve löytää syy-seuraussuhteita ja saduissa nämä tulevat esiin. Syy-seuraussuhteiden löytäminen tukee elämän ennustettavuutta ja hallinnan tunnetta.
- Lapsi voi löytää satujen henkilöistä ja tapahtumista yhtäläisyyksiä omiin kokemuksiinsa ja tunteisiinsa, mikä auttaa näiden käsittelemisessä lapsen mielessä, mutta kuitenkin etäällä lapsen omasta elämästä
- On tärkeää, että satu päättyy onnistumiseen ja ylivoimaisiltakin tuntuvat vaikeudet voitetaan
- Olennaista on, että lapsi oivaltaa sadun välittämän viestin ja kykenee yhdistämään sen tätä kautta omiin kokemuksiinsa intuitiivisesti
- Lapsi tarvitsee aikaa sadun käsittelyyn ja saattaa haluta kuulla saman sadun useita kertoja uudestaan
- Aikuisen kanssa käyty keskustelu sadusta ovat tärkeitä
- Kun aikuinen oivaltaa sadun olennaiset asiat, hän voi lisätä tarinan antia painottamalla sadun keskeisiä kohtia

13

Materiaalia

Varhaiskasvattajalle/vanhemmalle

Linnavuori, H., Murtorinne-Lahtinen, M. & Heikinheimo, K. 2021. Kaksi kotia – selviytymisopas vuoroasumiseen.

(asumisjärjestelyt, vuoroasuminen, eron käsittely lapsen kanssa, vanhemmuus eron jälkeen)

Mäkijärvi, L. 2014. Kahden kodin lapset.

(erosta kertominen ja eron käsittely lapsen kanssa, asumisjärjestelyt, riidat, uuteen elämään sopeutuminen)

Pruuki, H. & Sinkkonen, J. 2017. Lapsi ja ero.

(eron vaikutukset lapseen, eron käsittely, vieraannuttaminen, sisältää myös Lapsen erokirja-osion, joka sisältää pohdittavaa ja tehtäviä lapselle ja nuorelle)

Rosenborg, M. 2018. Sinä selviät kyllä.

(tunteet ja syvällisempi eron käsittely)

Ensi- ja turvakotien liitto <https://apuaeroon.fi/>

(tietoa erosta ja sen käsittelystä lapsen ja nuoren kanssa)

Miessakit ry <https://www.miessakit.fi/>

(miehille suunnattu, apua ero-ongelmien käsittelyyn ja niistä selviämiseen)

Suomi.fi <https://www.suomi.fi/kansalaiselle/parisuhde-ja-perhe/ero-puolisosta>

(lakitietoa avio- ja avoerosta)

Suomen Uusperheiden Liitto ry <https://supli.fi/>

(tietoa ja tukea uusperheille)

14

Liite 1: Varhaiskasvattajan omat tunteet vanhempien kanssa työskentelyssä

- ✓ Jokaisen ihmisen mielialaan, hyvinvointiin sekä valintoihin elämässä vaikuttavat ihmisen sisäinen puhe, ajatukset, opitut toimintamallit sekä koetut tunteet.
- ✓ Tunteet eivät ole joko hyviä tai pahoja eivätkä ne myöskään määritä ihmisen koko elämäntilannetta.
- ✓ Tunteet voidaan ajatella kehon ja mielen välisenä energiana ja kielenä, joiden tehtävänä on auttaa ihmistä ymmärtämään kyseisen tilanteen tai asian merkitys suhteessa henkilön hyvinvointiin, tarpeisiin ja arvoihin.
- ✓ On täysin luonnollista, että ammattilaisen oma tunne-elämä tulee toisinaan näkyviin, kukaan ei ole täydellinen.
- ✓ Omien tunteiden taustojen pohtiminen saattaa auttaa näiden, esimerkiksi lasten tai heidän vanhempiensa toiminnasta tai olemuksesta nousevien, tunteiden käsittelyä.
- ✓ Usein ihmisissä herättää tunteita sellaiset asiat, jotka ovat jollain tavalla herkkiä kohtia heidän omassa elämässään.
- ✓ Empatia on keskeinen osa kasvattajan ammattitaitoa ja kasvatustyön sisältöä ja päämäärää. Pulmalliseksi kyky empaattisuuteen muodostuu, mikäli kasvattaja menee liian syvälle mukaan perheiden tilanteisiin. Tällöin riskinä on, että kasvattaja ei enää pysty auttamaan perhettä, sillä tilannetta ei pysty enää tarkastelemaan objektiivisesti ulkopuolelta.
- ✓ Olennaista kasvattajan on tunnistaa, mitä tunteita hänessä milloinkin herää, mistä nämä tunteet johtuvat ja miten tunteet vaikuttavat kasvattajan tapaan havaita, tulkita ja toimia erilaisissa kohtaamisissa vanhempien ja lapsen kanssa.

15

Liite 2: Vireystilan säätely

Ihmisen autonomisen hermoston vireystila vaihtelee luonnostaan. Toisinaan ihminen hyötyy korkeammasta vireystilasta, esimerkiksi tarkkuutta vaativissa töissä sekä urheilussa, ja toisinaan taas alhaisemmasta vireystilasta, esimerkiksi rentoutuessamme. Kun koemme olevamme turvassa, voimme nauttia näistä erilaisista vireystiloista ilman että ne menevät yli- tai alivireyden puolelle ja olemme niin sanotun sietoikkunan sisällä. Kun koemme uhkaa, vireystila nousee nopeasti, jopa äärimmilleen, ja valmistaa meitä pakenemaan, taistelemaan, jähmettymään tai pyytämään joltakulta apua. Jos nämä selviytymiskeinot eivät tuota tulosta eli tilanne ei helpotu, voi vireystilamme romahtaa alivireystilaan, jossa lakkaamme toimimasta ja ikään kuin jämähdämme paikoillemme.

Traumojen lisäksi myös kiintymyssuhdekumppaneihin liittyvä stressi voi aktivoida nämä alkukantaiset selviytymismekanismit. Ihminen ei koe oloaan turvalliseksi, jos hän kokee, että saattaa joutua arvostelluksi, torjutuksi tai hylätyksi. Mikäli ihmisellä ei ole keinoja selviytyä näistä stressitekijöistä, voi vireystila karata hallinnasta. Ihmisen kokemuksiin perustuen, hänelle voi kehittyä joko ali- tai ylivireyteen perustuva toimintatapa.

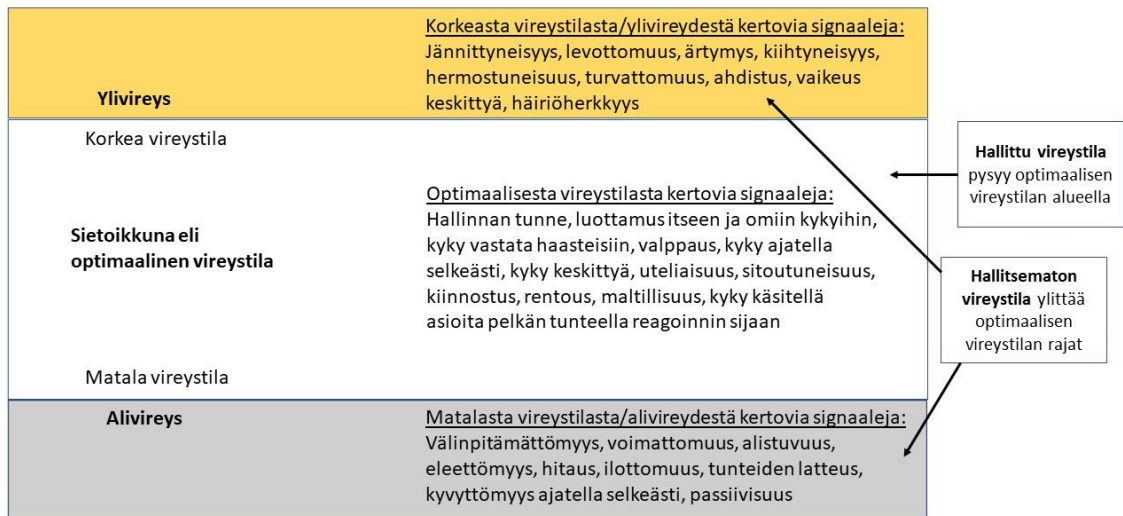
Ympäristön ärsykkeen havaitseminen aktivoi autonomisessa hermostossa vireystilan, joka mahdollistaa parhaan tavan toimia suhteessa ärsykkeeseen. Kun tilanne tuntuu turvalliselta, vireystila on sietoikkunan puitteissa, ja luontainen sosiaalisen kanssakäymisen järjestelmä toimii ja saa meidät osallistumaan vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa.

Kun tämä vireystilan säätely ei toimi asianmukaisesti, menneistä stressaavista ja traumaattisista kokemuksista muistuttavat asiat, ihmiset ja tilanteet voivat synnyttää hallitsemattomia yli- tai alivireystiloja, ja ihan normaalielämään kuuluvia virikkeitä voi olla vaikea käsitellä sekä nauttia niistä. Tällöin ihminen voi siis olla lähes jatkuvasti joko yli- tai alivirittyneessä tilassa. Tämä saattaa näyt-täytyä esimerkiksi henkilön rauhattomana ja levottomana tai jopa kiihtyneenä ja ärtyneenä toimintana ja olemuksena tai päinvastaisesti apaattisena ja passiivisena toimintana ja olemuksena.

Vireystilan säätely lähtee siitä, että ihminen oppii tunnistamaan omat laukaisevat tekijät, eli asiat, tilanteet, ihmiset ja sisäiset kokemukset, jotka kokee uhkana sekä sisäiset signaalit siitä, että on ajautumassa ali- tai ylivirittyneeseen tilaan. Tämän jälkeen voi alkaa miettiä tekijöitä, jotka auttavat palauttamaan vireystilan optimaaliselle tasolle sekä keinoja ehkäistä näitä mahdollisesti virheellisiäkin tulkintoja. Tähän voivat auttaa esimerkiksi huomion suuntaaminen muihin ärsykkeisiin, asennon vaihtaminen tai hengitykseen keskittyminen.

16

Liite 2: Vireystilan säätely

17

Lähteet

- Helsingin kaupunki 2021a. Lastenvalvojat. Tapaaminen sopimusasioissa. Viitattu 17.1.2022.
<https://www.hel.fi/sote/toimipisteet-fi/aakkosittain/perho/lastenvalvojat/tapaaminen-sopimusasioissa/>
- Helsingin kaupunki 2021b. Perheasioiden sovittelu. Viitattu 2.2.2022.
<https://www.hel.fi/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaukset/current=true&id=3048>
- Häkkinen-Nyholm, H. 2010. Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa. Duodecim 126 (5), 499-505.
<https://www.duodecimlehti.fi/duo98659>
- Jaakkola, M. 2020. Miten puhua erosta lapsen kanssa? Viitattu 31.3.2022.
<https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/miten-puhua-erosta-lapsen-kanssa/>
- Karila, K. 2006. Kasvatuskumppanuus vuorovaikutussuhteena. Teoksessa Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A., Rasku-Puttonen, H. (toim.) Kasvatustutkimus. Tampere: Vastapaino, 91-108.
- Kaskela, M. & Kekkonen, M. 2006. Kasvatuskumppanuus kannattelee lasta – opas varhaiskasvatuksen kehittämiseen. Stakes oppaia 63. Viitattu 2.2.2022.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77944/OPA2006_063_Stakes.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Laki lapsen elatuksesta 1975/704. Viitattu 12.1.2022.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1975/19750704>
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1983/361. Viitattu 12.1.2022.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>
- Laru, S., Riihonen, R. & Tuukkanen, K. 2013. Perhe osana varhaiskasvatusta. Teoksessa Oulasmaa, M. & Riihonen, R. (toim.) Ammatikasvattajan kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto, 47-63.
- Lastensuojelulaki 2007/417. Viitattu 18.1.2022
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Linnavuori, H., Murtorinne-Lahtinen, M. & Heikinheimo, K. 2021. Kaksi kotia – selviytymisopas vuoroasumiseen. Tampere: Vastapaino.
- Minilex 2022. Perheoikeus. Lapsen huolto ja tapaamisoikeus. Lapsen tapaamisoikeuden täytäntöönpano. Viitattu 10.3.2022
<https://www.minilex.fi/ta/lapsen-tapaamisoikeuden-t%C3%A4yt%C3%A4nt%C3%B6%C3%B6npano>
- Monimuotoiset perheet 2021. Monimuotoiset perheet varhaiskasvatuksessa - Opas kasvatustutkimus- ja opetusalan ammattilaisille. Viitattu 3.3.2022.
<https://monimuotoisetperheet.fi/wp-content/uploads/2021/10/Opas-varhaiskasvattajille.pdf>
- Mäki-Järvi, L. 2014. Kahden kodin lapset. Jyväskylä: Docendo.
- Ogden, P. & Fisher, J. 2016. Sensoritorinen psykoterapia. Keinoja trauman ja kiintymysuhdevaurioiden hoitoon. Suomentanut Holländer, P.
- Oikeus.fi 2021. Lapsen huoltoa koskevien erimielisyyksien käsittely. Viitattu 24.1.2022.
<https://oikeus.fi/fi/index/laikot/perheasioikeudessa.html>
- Opetushallitus 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Viitattu 7.12.2021.
https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Pojjula, S. 2016. Lapsi ja kriisi. Helsinki: Kirjapaja. 3., uudistettu painos.
- Pruuki, H & Sinkkonen, J. 2017. Lapsi ja ero. Eväitä eteenpäin. Helsinki: Kirjapaja.
- Tuukkanen, K. 2013. Ilon kokemukset varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Oulasmaa, M. & Riihonen, R. (toim.) Ammatikasvattajan kielletyt tunteet. Helsinki: Väestöliitto, 19-39.
- Ylönen, H. (toim.) 2007. Satulaivan matkassa – sadut lapsen apuna vanhempien erossa. Porvoo: Suomen kasvatustutkimus- ja perheneuvontaliitto Ry.

18